O. M
7

JELENTÉS

A MAROSVÁSÁRHELYI

KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA

KERÜLETÉNEK 1910. ÉVI KÖZGAZDASÁGI VISZONYAIROL.

*

KIADJA:

A KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA.

12.388

MAROSVÁSÁRHELY
GRÜNN SÁMUEL KÖNYVNYOMDÁJA
1911.

JELENTÉS

A MAROSVÁSÁRHELYI

KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA

KERÜLETÉNEK 1910. ÉVI KÖZGAZDASÁGI VISZONYAIROL.

*

KIADJA:

A KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA.

12.388

MAROSVÁSÁRHELY
GRÜNN SÁMUEL KÖNYVNYOMDÁJA
1911.

JELENTÉS

A MAROSVÁSÁRHELYI

KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA

KERÜLETÉNEK 1910. ÉVI KÖZGAZDASÁGI VISZONYAIRÓL.

KIADJA:

A KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA.

Sz. Udvarhelyi róm. kath
tanári könyvtár
1911
évi beszerzés

MAROSVÁSÁRHELY
GRÜNN SÁMUEL KÖNYVNYOMDÁJA
1911.

25434

NAGYMÉLTÓSÁGU

LUKÁCS LÁSZLÓ

KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISZTER URNAK

BUDAPESTEN.

3087. szám.

1911.

Nagyméltóságu Miniszter Ur!

A kereskedelmi és iparkamarákról szóló 1868. évi VI. t.-cz. 3. §-a értelmében van szerencsénk kamaránk területének 1910. évi közgazdasági viszonyairól szóló jelentésünket tisztelettel felterjeszteni és kérni Nagyméltóságodat, hogy az abban foglaltakat nagybecsü jóindulatára méltatni kegyeskedjék.

Maros-Vásárhely, 1911. junius hó 30.

A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara.

Tausznik B. Hugó s. k.,
kir. tanácsos, elnök.

László Gyula s. k.,
m. titkár.

A) Általános rész.

I. Közgazdasági helyzet.

Az elmult év nagy eseménye a *földgáznak* felfedezése volt. Ennek a kérdésnek jelentősége élénken foglalkoztatta a helyi közélet tényezőit s elsősorban természetesen a kamarát. Mihelyt a földgáznak nagy gazdasági haszna ismeretessé vált, a kamara azonnal fölterjesztést intézett a pénzügy- és a kereskedelemügyi miniszterekhez és kérte, hogy a földgáz bevezetését elsőnek Marosvásárhelyre engedélyezzék. Nemcsak azért, mert ez a város Kissármáshoz, hol a természeti csoda elsőnek felfedeztetett legközelebb esik, hanem azért is, mert a geológiai megjelölések szerint azoknak a területeknek, hol a földgáz elvonul, ugyszólván a gyürüjében fekszik. Tehát a legkönnyebben vezettetheti át s az idők folyamán megnyitandó ujabb kutak gázát is a leghosszabb időkre biztosithatja magának.

E kedvező körülmény remélnünk engedi, hogy a földgázzal való próbatétel elsőnek Marosvásárhelyt fog végbemenni, annál is inkább, mert ezt a kormány is kilátásba helyezte.

Helyeselte kamaránk Nagyméltóságodnak különösen azt az intézkedését, hogy a földgáznak állami monopoliumát törvényel biztositotta. Egyfelől az esetleges rablógazdálkodás kizárása, másfelől az iparfejlesztési politika

érdeke kivánta, hogy az állam intézkedési joga e részben fentartassék.

A földgáz utáni kutatás folyamatban van. Marosvásárhely közelében három helyen, Marosugrán, Marosszentgyörgyön és Szászrégenben a furások már meg is kezdettek. Mihelyt ezek eredményei ismeretesekké válnak, a gyakorlati értékesités is folyamatba fog tétetni. Marosvásárhelyt már komoly készülödések folynak arra, hogy egyfelől világitási és fütési célokra, másfelől ipari célokra használatba vétessék.

Amikor ezt emlitjük, önkéntelenül is szólnunk kell ennek a városnak egészséges fejlödéséről is. Eltekintve attól, hogy az utóbbi tiz év alatt lakósságban közel nyolcezer lélekkel szaparodott, a kulturai és gazgasági fejlödésnek olyan alapjait rakta rövid nehány év alatt le, amelyek egy haladó modern város kereteit szabták immár meg. A maradiság, mi a keleti hazarész legtöbb kis városában megrekedt, itt végre elült, mert az uj perspektiva, mit a tervszerü átalakitás eddig is nyujtott, együttértésre és közös cselekvésre szólitott minden életképes tényezöt. Az ujitástól és a haladástól ennek a városnak közönsége immár nem idegenkedik s ez magában sokat jelent, mert amig itt a továbbfejlödésnek utját nyitotta meg, egyben példát ad a mögötte álló magyar városoknak is.

Ily körülmények között a földgáz jelenléte igazán áldást jelent, mert értékesitése a magyarság érdekeinek elöbbvitele tekintetében sem fog meddö maradni.

A mult év följegyzésre méltó eseménye közé tartozik a *székely körvasut* forgalmának bebizonyult nagyarányu kifejlödése. A Maros folyó felsö völgyében gyár, gyár mellett keletkezett, melyek a közeli, eddig megközelithetetlen hegyek fenyöfáját dolgozzák föl és szállitják el. Az árufuvarozás külömben a körvasut egész mentében,

nemcsak Marosvásárhely, hanem Brassó-felé is élénk volt. A fürészelt áruk mellett a tavaszi meleg napok bekövetkeztéig a jég szállitás is sok dolgot adott a vasutnak.

Mint *gazdasági év*, az elmult esztendő sem volt kielégitő. Noha több termés volt mindenben, mint az előző szük esztendőben, az aratási időszak esős volta csökkentette a termények értékét, mert nyirkos és romlásnak kitett gabonát raktárolhattak el. E miatt a kereskedők is igyekeztek tuladni a készleteken, ami aztán nagy árcsökkenést vont maga után. Az egész közgazdaságnak nagy kára volt az év elején föllépett és rohamosan országszerte elterjedt *száj- és körömfájás folytán* elrendelt zárlatok miatt. A fuvar ára emiatt, ahol szorgos munka folyt kétszeresre szökött fel, s alaposan megrontotta a vállalkozások számitásait. Megérezte ezt a közélelmezés nehézségei folytán a nagyközönség is.

A *kereskedelem* az általános közgazdasági állapotnak itt emlitett bajait érezte. A fogyasztás a gazdaközönség keresetképtelensége miatt csökkent, minden szükségleti cikkben. A beérkezett jelentések más okát is adják ennek s ezek között megszokott panasz tárgya immár a *fogyasztási szövetkezetek* szükségnélküli tulterjeszkedése és versenyzése. A kereskedelem szabadsága mellett nem helyezkedhetünk arra az álláspontra, hogy a szövetkezésnek ez a neme eltiltassék. Sőt jogosultságát is elismerjük ott, ahol a közönség nélkülözhetetlen napi szükségei más módon kielégitést nem nyerhetnek. De pusztán divatból, pusztán szereplési ambicziók kielégitése szempontjából nem tartjuk helyénvalónak, hogy az amugy is zsenge korát élő kereskedelmünk ellen maga a társadalom támaszszon versenyt. A mi társadalmunk még alapos nevelésre szorul a tekintetben, hogy a gazdasági törekvések iránt érezni és érdeklődni tudjon. Az elfogultságot, ami

a kereskedés iránt megnyilvánul, inkább eloszlatni, mint terjeszteni lenne feladata minden komoly tényezőnek, mely messzébb is lát s Magyarország önállóságának kivivását a közgazdasági ágak hármonikus kifejlesztésében gyökerezőnek tudja. Az a körülmény, hogy a nagyközönség nem becsüli értéke szerint a kereskedői pályát és nem keresi teljes ámbicióval abban való érvényesülését, visszaveti a nemzeti fejlődést. Azoknak a tényezőknek, amelyek ma a fogyasztási szövetkezetek alkotásaiban remekelnek, sokkal életbevágóbb helyi feladataik is vannak. Hogy csak a mi kerületünket említsük, a háziipar felkarolása elég munkát adhatna a faluk elöljáró embereinek. Ez a gazdasági ág a nemtörődés miatt hanyatlik, a nép keresete egyre csökken, a falusi proletárság karavánokban kél vándorutra és züllik szerteszét a nagyvilágban. Ezt vegyék észre s a boltoskodással való kisérletezés helyett abban keljenek versenyzésre, hogy melyik falu tud tisztességes produktiv foglalkoztatásban több népet a hazai röghöz kötni.

Az *ipar állapota* sem mondható kedvezőbbnek. A nagyipar állandó fuvar- és munkáshiánnyal küzdött. A fuvarhiányon segiteni nem lehetett azért, mert a szarvasmarha állomány zárlat allatt állott. A munkáshiányon lehetett volna és lehetne segiteni, megfelelő szervezet megteremtésével. A Székelyföldön mindig hiányt képezett egy *munkásközvetitő iroda.* A székely munkáselem ötletszerüleg, kölcsönös felbiztatásra, néha hozzájuk férköző idegen közvetitők csábitására megy munkába. Elszóródik az ország minden részébe és kijár Romániába. Nagy tömegét adja különösen a *cselédségnek.* E miatt idehaza soha sincs elég munkás és idegeneket kell hozatni az idegenségbe kikóborolt székelyek helyébe. *Egy munkásközvetitő intézet szanálhatná ezeket az állapotokat, mert kézen tarthatná és rávezethetné a székelyeket az itthon ki-*

nálkozó munkára. Csökkenne a kivándorlás s az idegenben való kóborlás nyomán járó züllés és pusztulás. A munkaközvetitő iroda létesitésének szükségét husz éven keresztül emlegettük. Most nemcsak a divatból kiment faji érdek, hanem a fejlődő ipar érdekében is kérjük annak állami támogatással való felállitását.

Ezektől eltekintve az ipar menete általában jó volt, mert munkája minden hozzáértő szorgalmas iparosnak akadt. Sőt a kamara székhelyén s még egynehány városban, hol rohamos épitkezések vannak folyamatban, az iparosság alig győzött megfelelni a vállalkozásoknak. Csak a ruházati iparágak sinylik az idegen behozatal terjeszkedő versenyét, mivel szemben a küzdelmet felvenni a közös termelésre szövetkező intézménytől való idegenkedés miatt lehetetlen.

Külön kell szólnunk a *háziiparról.* Ez az egykor nagyon elterjedt s a nép java szükségletét fedező foglalkozás, amint fennebb is emlitettük, hanyatlóban van. Az ifjabb generáció már nem igen tanul bele a házi mesterségbe. Tömegesen szolgálni megy a fiu és a leány; kihányódik immár Bukaresten- és Budapesten-tuli idegen tájakra is, honnan a falusi élet által ki nem elégithető igényekkel tér a legtöbbje vissza. Ez *a cselédeskedés legnagyobb baja a székelységnek,* ebből származott nemcsak a háziipar hanyatlása, hanem az az erkölcsi romlás is, amely a székely kérdést legyőzhetetlenül felszinen tartja. A felnövő generációnak hovatovább nagyobb százaléka nem tanul bele a helyi szükségnek és viszonyoknak megfelelő munkába s a gazdasági fejlődés emiatt szenved. A segitésre jövő gazdasági akció sem tudott egész munkát végezni amiatt, hogy a nép a cselédeskedést jövedelmező célnak tekinti és gyermekeit könnyen kiszórja a világba, apasztván ezzel itthon a munkás elem számát.

Ez a baj régi keletü, fennállott kamaránk alakulásakor is és azóta csak növekedett. Mi is és más tényezők is a lefolyt évtizedek alatt többször tettük szóvá. A készség meg is volt, az elhatározás is megtörtént, hogy a nép itthontartása s ipari érzékének kifejlesztésére és értékesitése végett a háziipar tervszerü kezelés alá vétetessék. De cselekvésre már sor nem került, mert az eszmét felkapó és a tanulmányozásig eljutó kormányokat a tett előtt más kormányok váltották föl s a nagy nehezen kiásott ügy ismét- és ismét eltemetődött.

A földmivelés fejlesztésére folyik egy népsegitési akció. Ennek kézenfekvő eredményei el nem vitathatók. A legelőjavitásokkal a legelőterületeket kiterjeszti, a vizhiányban szenvedő községeket vizvezetékekkel látja el, az állatállományt javitja, a gazdálkodásban való hasznos gyakorlati ismereteket terjeszti, tejértékesitő szövetkezeteket alapit, közös használatra gazdasági gépeket állit be s a gazdakörök megteremtésével alapját vetette meg a falusi gazdatársadalomnak. Csak futólag soroltunk föl nehány dolgot abból a kiterjedt és nagy körültekintéssel vezetett tevékenységből, mely itt a székely földmives népet a maradiságból kiemelni és könnyebb boldogulásának feltételeit megvetni igyekszik. Az eredmény már most konstatálható, bár a nagy munkának és befektetéseknek áldásait a nép a maga belső életének fokozatos átalakulása után, még csak ezután fogja teljességében élvezni.

És mégis, ennek dacára, a nyugtalanitó székely kérdés azon módon, mint tiz év előtt, most is fennáll. Sőt a nép elszóródása most nagyobb s az erkölcsi visszaesésben jelentkező hanyatlás mélyebb lévén, soha sem volt — a falusi proletár népesség sorsát tekintve — a helyzet olyan szomoru, mint most.

Oka ennek az, hogy a Hargita alatt elterülő hegyi faluk lakósságának egy jókora része anyagilag tönkre ju-

tott már akkor, amikor neki a szabad erdőlést és szabad legeltetést eltiltották. Földje nincs, vagy csak oly kevés van, hogy azon családot fenntartó gazdálkodást üzni képtelen. Ezen a leszegényedett, a szántófölddel és állatállománnyal nem biró lakósságon nem bir segiteni már a földmivelésügyi miniszter áldozatkészsége sem, s ez az elem az, amely a székely szegénységet és alárendeltséget végig hurcolja a világban.

Pedig tizikumra és tehetségre a szekelységnek a java ez a kóborló nép. Munkabiró, szép faj, az ipart szereti és könnyen tanulja. Husz éves megfigyeléseink meggyőztek arról, hogy az iparban való foglalkoztatásban eredményekre lehetne vele jutni. Őserő és östehetség nyilvánul meg most is, a tökéleten szerszámokkal előállitott munkáin is.

Külön fölterjesztésben már folyamodtunk, de e kérdés halaszthatatlanságánál fogva e helyen is ismételjük Nagyméltóságodnál abbeli kérésünket, hogy *a székely akciót az ipari akció kiegészitésével a kereskedelemügyi kormány részéről is szervezni kegyeskedjék.*

Azok az intézmények, amelyek itt az iparügyet szolgálják: iparkamara, iparfelügyelőségek és ipariskolák, tömeg népesség sorsával szervezetük elégtelensége miatt nem foglalkozhatnak. Ennélfogva a mi munkálkodásunk sem volt és nem lehet jövöben sem teljes mindaddig, amig a gazdasági törekvések elé tornyosuló főbajok nem orvosoltatnak. Egyik a munkásügy és a másik a háziipar.

Az *iparképzés ügye* kerületünkben szépen halad. Különösen a *székely fiuk* ipari kiképeztetése érdekében kezdett és tizenötéven át folytatott akció mutat immár a gyakorlati életben is jelentkező eredményeket. Két-három ezer között áll az ipari pályákon kiképeztetett ifjak száma, s ezek ma már nemcsak mint munkások, hanem

mint mesterek is értékes elemeivé kezdenek válni az ipari életnek. Tavaly is háromszázon felül állott az elhelyezett fiuk száma s ez a létszám a falusi néprétegekbe is átható érdeklődés folytán ezután csak emelkedni fog, mert a kamara körültekintő müködése megnyerte a hivatalos ténykedések iránt nehezen melegedő népnek a btzalmát is. A két *állami ipari szakiskola* is, a marosvásárhelyi és a székelyudvarhelyi is szolgálatában állván ennek az akciónak, évről-évre nagyobb számát bocsátja ki a jól képzett ifjaknak.

Kereskedelmi oktatásunk is a marosvásárhelyi felsőkereskedelmi iskola felállitása óta szépen fejlődik. Ez iskola tavaly óta felsönöikereskedelmi iskolával is kibövittetett, jeléül annak, hogy ez az intézet itt szükséget pótolt és egészséges talajon áll. Ez is egyike volt azoknak a sürgős kérdéseknek, amelyet a kamara évek hosszu során át megoldásra ajánlott volt, de azért még sem sikerült komoly figyelmet kelteni iránta addig, amig Marosvásárhely közönsége nem szánta reá magát anyagi viszonyaihoz mért terhes áldozattal is a már nem nélkülözhető szükségen segiteni. Nagyméltóságod hivatali elödje a marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi, brassói és nagydisznódi ipari szakiskolákba járó székely ifjak részére a kamara utján kiosztandó számos ösztöndijat engedélyezett. Miután a kereskedelem fejlesztése épp oly égető kérdés, mint az iparnak a fejlesztése, az egyenlő elbánás elvénél fogva is indokolt, hogy a kereskedelmi pályára hivatottsággal biró szegényebb sorsu székely ifjaknak is lehetővé tétessék a felső iskola látogatása. *Javasoljuk Nagyméltóságodnak, hogy a marosvásárhelyi felső fiu- és női kereskedelmi iskolának szegény székely tanulók segélyezésére, legalább annyi ösztöndijat, amennyit egyik ipari szakiskola élvez, adományozni kegyeskedjék.*

Említést kell tennünk a *görgényszentimrei erdőőri szakiskoláról is*, mely misszióját abban fejti ki, hogy a régi rablógazdálkodás folytán kopáron maradt hegyi területek, legfőképpen pedig a fainségben szenvedő Mezőség befásitási munkálatait végző és vezető szakembereket nevel. Az első rajt tavaly bocsátotta ki 24 jól végzett növendékben. Jelenleg az intézetnek 51 tanulója van, kiket elméleti és gyakorlati oktatással egy igazgatóból és két erdőmérnökből álló tanszemélyzet lát el. Az intézet boldog emlékü Rudolf trónörökös vadászkastélyában van elhelyezve s az ezt körülvevő terjedelmes kincstári erdőség nyujtja a gyakorlati oktatás alapját és anyagát, hol a növendékek a fásitás, erdőnevelés és kezelés ismereteit megszerzik.

A *fürdőügy* nem fejlődik abban az arányban, a hogy a sok természeti feltétel mellett méltán várni lehetne. Miután a Székelyföldnek kiszámithatatlan gazdasága a fürdőkben és ásványvizekben van, nagy anyagi veszteséget s az általános közgazdaság károsodását látjuk abban a stagnációban, mely a körvasut megnyitása után is fenmaradt. *Egy idegenforgalmi szövetség* létrehozása iránt most már készség nyilvánul s nem lehetetlen, hogy az már közelebb meg is fog alakulni. *Erre a fontos, a gazdasági fejlődésnek lökést adó mozgalomra előzetesen is kérjük Nagyméltóságod érdeklődését.*

A *közlekedésügy* tekintetében ezuttal csupán arra kérjük Nagyméltóságodat, hogy a nagy arányokban növekedő áruforgalom vasuti kocsiszükségletét — mi iránt sürü panaszok hangzanak — lehetőleg kielégitetni kegyeskedjék.

A pénz- és hitelügy helyzete normális volt. Az elmult évben is alakult pár jelentékenyebb pénzintézet és nehány falusi hitelszövetkezet, amikről bővebben a megfelelő fejezetben szólunk.

A kivándorlás az 1910. évben csökkent ugy Amerika, mint Románia felé. A csökkenés azonban nem jelenti azt, hogy a székely otthon elpihent. Csak a mozgalom iránya változott részben meg. A cselédség, mely mindig tulnyomó tömegét adta a kivándorlóknak, részben Kolozsvár, részben pedig Arad irányában Budapest és legujabban Bécs felé is kihuzódik. A befelé áramlás első állomása Kolozsvár volt és onnan terjedt tovább, távolabbi tájakra.

Az adott viszonyok között ez az irányváltozás, különösen a nemzeti szempontot tekintve, a javulást kellene jelentse. Mert hogyha a székely ifjuság egy részének az alárendelt cselédi sorsot mindenképpen át kell élnie, akkor jobb neki is itthon, mint idegenben. Azonban szomoru tapasztalatokat szereztünk a változás során. Amig a székely kint Romániában csatangolt és nyomorgott, legalább érdeklődéssel és jóakarattal voltak sorsa iránt; ez a vélemény azonban megváltozott, mihelyt a székelylyel itthon mint cseléddel találkoztak és érintkeztek. A székely belekerült a közönséges napi élet hullámgyürüjébe s mert alocsony helyzetében azt a kivételes nimbuszt, mi egy évezreden át övezte, meg nem tarthatta, a szélsőségekbe könnyen átcsapó társadalom szemében értékét hamar elvesztette. Annak a megitélésnek és részvétlenségnek, mely ma a székely dolgokat kiséri, itt, ebben a szerencsétlen alárendelt helyzetben van a gyökere. S mert ma nemzeti érzések nem hevitenek s a nemzeti törekvések általában nem népszerüek, nehéz és háládatlan küzdelmet kell megvivniok azoknak, akik a székelység érdekében mélyrehatóbb kötelességet teljesitenek.

Felpanaszoltuk ezt a tanulságot, mint uj jelenséget, mely tetőzi azokat az akadályokat, melyek a székely kérdés megoldása elé tornyosulnak és *kérjük Nagyméltósá-*

godat, hogy azokat a javaslatokat, amelyeket a cselédvándorlás megakadályozása végett e jelentés során is tettünk, meghallgatni kegyeskedjék. Ha most sem valósul egy kiterjedtebb és elszántabb munka, akkor jövőben annál kevésbbe valósulhat, mert a közmunkát nem becsülő közvélemény mellett, az itt-ott még megmaradt és feladatokra kész érdeklődés is meg fog szünni.

Hogy ez a sulyos baj oly állhatatosan megfeneklett, annak helyi okai is vannak. Amióta a szabad székelység soraiban is, a mostohává változott életviszonyok folytán vagyontalan proletárság keletkezett, azóta a társadalom a maga bajai mellett más érdeket nem ismer s az ugynevezett „Székelymentést“ önös érdekből jogosulatlannak, söt sérelmesnek tekinti. Együttvéve ezeknek a jelenségeknek következése az, hogy a kormánynak olykor megnyilvánuló beavatkozó készsége sem mindig találta meg a helyes utat s hogy például igen gyakran nem az történt, aminek kellett volna és nem akkor és nem ott, ahol s amikor történnie kellett volna.

Általában jogosult lehet az az elmélet, hogy a változó életviszonyok kiválasztást idéznek elő s hogy egyesek romlásán épül föl egyesek haladása. Amikor azonban itt a romlás egészében a székely nép kárára s a javulás az összetartóbb, a fegyelmezettebb s a fent elősorolt visszásságoktól mentes nemzetiségi fajok felemelésére esik, akkor ez a kérdés más elbirálás alá esik. Ez esetben nem egyéni és nem osztályérdeket, hanem országos érdeket képez, ami mellett kicsinyes alárendelt áramlatok meg nem állhatnak.

Ezért van helye és szüksége itt *az államnak, magasabb szempontokat és messzébb célokat mérlegelő beavatkozására*, amit ez a kamara fennállása óta hangoztatott s amire nézve tiszteletteljes kérését ezuttal is megujitja.

B) Kereskedelem.

1. Mezőgazdasági és kertiveteményekkel való kereskedés.

Az 1910. évi terméseredmény hazarészünkben nem váltotta be még a nyári hónapokban is hozzáfüzött reményeket.

Buza, mely a tavalyi inséges termés után jó kilátásokkal kecsegtetett, átlagban csak középtermést adott. Minősége sem volt kielégitő. Sok helyen üszkös és nyirkos maradt, raktáron tartásra nem lévén alkalmas, az üzleti számitások e miatt nem válhattak be. A tavaszi és nyári hónapokban beállott árhanyatlás, mely az 1909—1910. évi kámpányban eszközölt idegen buzabehozatalban és a tulbecsült terméseredményben találja magyarázatát, a buza árát 15 koronáról fokozatosan 10 koronára szállitotta le, sőt közvetlen az aratás után, bár rövid időre 9 koronára csökkentette. E körülmény tartózkodóvá tette a kereskedőket. A buza betárolásának mellőzésével az előzetesen megvásárolt készleteket hamarosan eladták. E miatt aratás után jelentékeny kivitelünk volt Budapest, Fiume, Trieszt és Ausztria-felé. A marosludasi mezőgazdasági termény és áruraktárak, hol eddig a buza képezte a betárolt áruk tömegét, szeptember, december hónapokban 2888 m. m. buza tároltatott csak be, tehát kevesebb mint a megelőző inséges esztendőben, amikor 11324

m. m. volt a készlet. A folyó év elején, amikor a buza árak emelkedésnek indultak, a kereskedöknek alig van készletük.

Tavasziakban ugy a *zab*, mint az *árpa* mennyiségileg és minöségileg gyönge termést adott. Kereskedöink emiatt inkább a zab és árpa raktározására fektettek sulyt, bár az aratás alatti esös idöjárás folytán kivétel nélkül nyirkos volt az áru. December végéig 6497 m. m. árpa és 6871 m. m. zab került az emlitett két raktárba. Az árak a zabnál 6—$6^1/_4$ és 7—$7^1/_4$ korona között váltakoztak.

Hüvelyesek, valamint *heremagvakban* jó középtermésünk volt. E terményeket tömege Marosvásárhelyen vásároltatott meg, hol a kivitelre dolgozó marosvásárhelyi Schwartz Testvérek-cég egy gözüzemü heremagtisztitó és babosztályozó telepet állitván föl, a tömegárut külföldön adta el.

Egyedül a *tengeri* volt az, amely kielégitö termést adott. A tengerit a téli hónapokban nagyban a szeszgyárak, a megyesfalvi szirupgyár és Csikvármegye közönsége vásárolták 4·80—5 koronás árakban.

Vetemény-félékben középszerü termés volt. A szükséglet ezen cikkekben, föként a székely körvonat üzembe helyezése óta fokozott emelkedésben van s noha a bolgár kertészet elterjedése folytán termelésünk sokat emelkedett, a korai veteményekben Arad vidékéről a székelyföldre is behozatal van.

Általában a mezögazdaságra, valamint a terménykereskedelemre sulyos csapást mért a huzamos ideig tartott *száj- és körömfájás is*.

A *lisztkereskedelmet* a gabona árak szertelen változásai károsan befolyásolták. 1909. év öszén és 1910. év avaszán a gabonaárak fölötte magasan állottak s azok a

kereskedők, akik akkor nem számítva, a későbbi áresésre sé zárlatot kötöttek, tönkre mentek. Ebben az üzletágban általában nyomott volt a helyzet s régi elsőrendü cégek is rossz üzletmenetről panaszkodnak.

2. Állatokkal való kereskedés.

A romániából áthurcolt és Csikmegyéből kiterjedő száj- és körömfájás ugyszólván megbénitotta az állatkereskedelmet. Részben e miatt fokozódott az országosan érzett „husinség" is. Hasitott körmü állatokban nem lévén fölhajtás a piacokra, verseny nem volt. A mészárosok is falukon voltak kénytelenek házalni és olyan árat adni a vágó állatokért, amilyent a szorult helyzetet felismerö gazdák kértek. Év vége felé járt az idő, amikor sorozatos egymásutánban a piacok felszabadultak, az évvégi rövid forgalom azonban nem pótolta az évi károsodást, mit kereskedők és gazdák egyaránt szenvedtek. E betegségnek meglepetésszerü fellépése igazolja a kamarának abbeli nézetét, hogy az állatbetegségek behurcolása ellen könnyebben lehet védekezni a vámok megnyitásával, mint azok elzárásával. Az ellenőrzés a határon soha sem lehet olyan kiterjedésü, hogy a csempészetet megakadályozhassa. A betegséget pedig a csempészettel lehet legkönnyebben behurcolni. Ezzel indokolta a kamara a husinség megszüntetése végett tett fölterjesztését is, amelyben romániai állatoknak meghatározott mennyiségben a vámokon keresztül vámmentes behozatalát javasolta.

3. Állati termékekkel való kereskedés.

A *tojáskereskedelem* hanyatlása egyre tart. A baromfi állománynak a szünetet nem tartó vész miatt való megfogyatkozása oka a hanyatlásnak. A kiviteli kereskede-

lem csökkenésére befolyással volt a helyi fogyasztás nagymérvü emelkedése is. A körvasut üzembe helyezése óta különösen a marosmenti vidékeken számos fakitermelö gyár létesült, a városok és egyes községek népessége is a forgalom emelkedése és munkaalkalmak szaporodása folytán megnött s a fogyasztás mérvét e körülmény helyenként csaknem megkétszerezte.

A *turókereskedés.* Az erdövidéki turógyárak helyzete a kiterjedt forgalom mellett kielégitö volt. A székelyudvarhelyi székelyjuhturógyár jelentése szerint forgalma a megelözö évhez képest 7000 koronával emelkedett.

A *mézkereskedés* némileg javult. A székely kirendeltség programmjába vette a méhtenyésztés fejlesztését is s akciójának itt-ott már eredményei mutatkoznak. Megtanitják a népet a modern kezelésre, méhesházak és kaptárak készitésére is. Egyes községekben közös méheseket állitottak föl. Ennek következtében sokkal tisztább és értékesebb méz kerül ma már falukról is piacra.

A *gyapju* kereskedés a tárgyalt évben sem volt kielégitö. A juhállomány szaporitása körüli kirendeltségi tevékenység nem vezetett kellö eredményre. Ismételten föllépö betegségek a juhállományt pusztitották s a gazdák tartózkodnak a kockázattal járó vállalkozástól. A juhtartás már csak ott van inkább elterjedve, hol közelben turógyárak müködnek, melyek a sajtot naponként beveszik. A juhgazdaság csökkenése miatt szenved a kereskedelem és gyapjut feldolgozó ipar is.

4. Asványvizekkel való kereskedés.

Ásványviz kereskedelmünk emelkedöben van. Az emelkedés azonban nem olyan méretü, hogy a várakozást kielégitené. Kitünö és dus borvizforrásainkhoz: Borszékhez, Elöpatakhoz, Kászonhoz, Korondhoz, Homó-

ródhoz és Bibarcfalvához nem vezetnek vasutak. A vizek elszállitását drágitja a fuvar. Nagyobb lendületet vettek a málnási Szikulia és Mária források vizei, melyeket az orvosok szakvéleménye is támogatott abban, hogy mint gyógyvizek elterjedjenek. Közel két millió palackot szállitott el Borszék is. Ebből 400.000 palack Romániába és két vaggon Ausztriába ment. Előpatak 929.836 palackot adott el. Mint uj élvezeti italt fölkapták ujabban a Csikszerda határában levő ugynevezett Hosszuaszói vizet.

5. Szövöttárukkal, ruházati és divatcikkekkel való kereskedés.

A tavasz jól indult, de a nyári elemi csapások, viharok és jég, különösen pedig az egész kerületben föllépett száj- és körömfájás miatt, mint minden egyébben ugy ebben is csökkent a forgalom. Sajnos, hogy nálunk az üzleti élet majdnem kizárólag a mezőgazdasági állapottól függ s igy az időjárás van arra döntő hatással. Ha a gazdaközönségnek nincs pénze, akkor ezt elsőnek a kereskedelem érzi meg. A szövött árukban és divatczikkekben ismét 5—10% áremelkedés volt, amivel a kereskedőnek szintén számolnia kellett. Legtöbb panasz a vásárok ellen hangzik, melyeken az utazó kereskedelem egyre nagyobbodó versenyt támaszt a helyben levő kereskedelemnek. A házalás sem szünetel, noha a házalást immár több helyen szabályrendeletek tiltják. Az ellenőrzés e részben nem elég kiterjedt és nem elég szigoru. Baj egyébként az is, hogy a nép még mindig nem rokonszenvez a kereskedelemmel és maga nem támogatja, hanem inkább elősegiti a föllépő visszaéléseket. Egyidőben a marosvásárhelyi kereskedők köriratban figyelmeztették a közönséget az egészségtelen állapotra és ovatosságra intették a becsapások ellen. Nem sok eredménye volt ugyan

ennek a kezdő lépésnek, de nem ártana többször is megismételni, hogy a köztudat végre fölismerje a kereskedelem és kereskedő jogos érdekét és mellette s ne ellene foglaljon állást.

6. Füszer- és vegyesáru kereskedés.

Helyzete a mult rossz esztendőhöz képest sem javult. Oka ennek a fent elősorolt gazdasági körülményeken kivül a fogyasztási szövetkezetek terjedésében és a drága hitelben keresendő. Keservesen panaszkodnak — különösen a vidéki kis kereskedők — a *szövetkezetekre, melyeket a szereplési vágy különösebb ok és szükség nélkül is létrehoz. Védelmet kérnek e mozgalommal szemben, mely sürün tett már existenciákat tönkre. Nagyobb körültekintést és szigorubb osztályozást kérnek az iparhatóságoktól is az iparengedélyek kiadása körül, mert az a körülmény, hogy minden előképzettség nélkül kiszolgált finánccok, csendörök és hivatalszolgák is üzletet nyithatnak, alászállitja a kereskedelem tekintélyét és bénitja a komoly kereskedelem kifejlődését.*

7. Vaskereskedés.

Szintén a száj- és körömfájás miatt beállott forgalomhiányt érezte. A kovács iparnak nem sok munkája akadt s e körülmény jelentékenyen csökkentette a vaskereskedelem forgalmát. Kivételt csak egy pár város és község mutat, hol a nagyobb épitkezések és gyáralapitások fölös munkát adtak az épitő- és fémiparosoknak. *Panasz van a vasáruk késedelmes szállitása miatt, ami gyakran a vasutakon mulik.* A gyakori késedelmes szállitás miatt szorgos munkákban szünet áll be és kárt szenved az iparos, a kereskedő és a munkás. „Kárt tesz — irja egyik kereskedő — a szövetkezetek ésszerütlen versenye is, mert ezek a központ által reájok tukmált árucikkeket néha el-

vesztegetve is tovább adják, hogy visszaküldeni ne kényszerüljenek. A szövetkezetek károsodását pótolja a részükre nyujtott kedvezmény, az egyedül álló kereskedőt azonban minden huzza, mert annak sulyos közterheket kell viselnie. Az ellenőrzés e tekintetben — mondja tovább — egészen illuzórius, mert a szövetkezetek mindenkinek, *nem tagoknak is,* korlátlanul árulnak.“

8. Papirkereskedés.

A kultura emelkedése arányában fejlödik. Különösen a kamara székhelyén, hol több uj tanintézet és hivatal nyilt meg, a fogyasztás nagyobb arányban fölemelkedett.

9. Fakereskedelem.

Élénk volt a tárgyalt évben is. Söt a körvasut mentén Déda és Gyergyószentmiklós között meglepő lendületet ért el. Világot vet erre a forgalomra az a körülmény is, hogy a kerület három megyéjében tavaly is 1.591,159 korona értékü tőfát adtak el az erdőbirtokosok. Első helyen áll e tekintetben Csikvármegye, hol 1.247,296 korona volt a tőfáért kifizetett ár. Udvarhelymegyében 237,548 koronát és Háromszékmegyében 106,315 koronát tett ki az erdővásár. Marostordavármegyében a Maros folyó felső vidékén levő erdőségek tömege is eladásra került, itt a szászrégeni tutajkereskedő társulat egyedül közel tiz millió korona értékü erdőt adott el. Kevésbbé volt jó dolguk azonban a kisebb és főképp a tölgyfa értékesitésével foglalkozó kereskedőknek. Ezek panaszkodnak az áru nehéz értékesitése miatt. Különös *sérelmük, hogy a bükktalpfa térfoglalása teljesen háttérbe szoritotta a tölgytalpfát, amit immár nem képesek értékesiteni.* Szerencsétlenségnek mondják az államvasutaknak a bükktalpfára *egy* céggel kötött szerződését, ami az ezen üzletágban

foglalkozókat megkárositotta és tönkretette. Kis kereskedők panaszkodnak az erdőlopásokból élő konkurrencia miatt is. Az ellenőrzés fogyatékossága miatt napirenden vannak itt-ott a falopások. Az ilyen árut (tüzifát és eszköztát) potom áron adják el és megkárositják a helyi fogyasztó piac számára dolgozó kiskereskedőt.

10. Bőrkereskedelem.

A börkereskedelem üzletmenetére szintén a száj- és körömfájás volt kedvezőtlen hatással. A beszerzési árak ismét emelkedtek. A hazai ipar a megrendeléseknek most sem képes pontos időre eleget tenni. A hazai bőripar fejlesztését maga a kereskedelem is nélkülözhetetlennek tartja, mert a megfelelő termelés hatással volna a börkereskedelem fejlesztésére is. Természetesen a falusi szövetkezetek e cikkekben is fokozódó versenyt támasztanak, ami a nágyobb szakértelmet követelő és nagy tőkebefektetéssel dolgozó börkereskedelmet befolyásolja. A *nyersbör* kereskedelem is sokat szenvedett az állatbetegségek miatt. „Az állatállomány megfogyatkozása — irja egyik szakmabeli kereskedő — megbénit minden haladást. Amig a Székelyföldön — mondja tovább — nem volt tagositás, amig az ugarrendszer s a közlegelők fennállottak, volt bőr elég. Akkor még falukon is jó timár mesterek dolgoztak. De ma nincs bőr. A javulásnak egyedüli módja az állattenyésztés fejlesztése. Ez a helyzet is azt mutatja, hogy ha az agrárpolitika rossz, akkor a merkántilizmus is szenved miatta.“

11. Üveg- és porcellán kereskedés.

A közelebb megnyilt körvasut mentén folyamatban levő épitkezések folytán kedvező helyzete volt, mert kü-

lönösen táblaüvegekben bő megrendelés volt. A vidéki kisebb kereskedők sérelmesnek mondják a fogyasztási szövetkezetek és a vásározó kereskedelem versenyét.

II. Ipar.

1. Ipartestületek.

Egy uj ipartestület megalakulásáról adunk számot. *Nyárádszeredában* az ottani főszolgabiróság területére kiterjedő hatáskörrel 1910. március 10-én alakult meg. Az uj ipartestület ebben az iparhatósági kerületben 164 képesitett iparost, 33 segédet és 39 tanoncot irt össze. A nagy aránytalanság az önálló mesterek és segédmunkások között igazolja ennek az ipartestületnek a kerület ipari elmaradottságáról tett jelentését. Vasut a nagy kiterjedésü kerületet nem érintvén és a városoktól is messze esvén, a haladás felfrissitő levegője nem terjedhetett ki reá. Valami felujulás csak most kezd derengeni, miután a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara által távolabbi vidékeken kiképeztetett ifjak kezdettek itt-ott visszatelepedni. Maga a testület lelkes vezetősége mindent elkövet, hogy az iparosság öntudatát emelje és szakmüveltségét fejlessze. Evégből elsőnek is 80 drb könyvből álló gyüjteménnyel megvetette a szakkönyvtár alapját. Marosvásárhelyre tanulmányi kirándulást vezetett, meglátogatva a fa- és fémipari szakiskolát, közmühelyt, iparmuzeumot. Ismertető előadást tartott és a tanoncok iskolába járását ellenőrizte. A mesterek és segédek, tanoncok között felmerült panaszokat elbirálta, — vásári rendtartás és helypénzszedési szabályrendelet tervezetet dolgozott ki, ipari hitelszövetkezet vagy segély egylet beállitását elvként kimondotta; az Ipartestületek Országos Szövetsége megkereséseire, kérdéseire véleményt mondott, ipari tanfolyamok rendezésére lépéseket tett s a testület megala-

kulásáról értesitette a társtestületeket, iparkamarákat, épitőszövetségeket. Feliratot nyujtott a m. kir. kereskedelemügyi Miniszter Urhoz az Ipartörvény reviziója, majd a kontárok rendszabályozása tárgyában; ugyancsak feliratot nyujtott a m. kir. Igazságügyi Miniszter Urhoz a polgári perrendtartás tárgyalása alkalmával a perérték határkérdésében; ugyancsak a rabipar korlátozása tárgyában; behozta a tanonc felszabadulása alkalmával a segédremek bemutatását, a testület tagjai gyermekeinek ipari szakiskolában elhelyezését eszközölte, — másfelől az u. n. kontárok ellen erélyesen lépett fel, s azok megbüntetését kieszközölte nehány esetben a közigazgatási hatóságtól. Nehány esetben véleményt adott iparigazolvány vagy munkakönyv kiadhatása kérdésében.

Az ifju ipartestület ha derekasan végzi tovább is feladatát, akkor becsülésre méltó hasznos munkát fog végezni és érdemeinek növekedésével megfogja találni az utat is árra, hogy az iparhatósággal karöltve és együttértve szolgálja az ipar érdekét.

A *ditrói* ipartestület jelentését a következőkben adjuk: *A „ditrói ipartestület" mint I. foku iparhatóság.* Ipartestületünk az alkotások terén 1910. évben is még mindig várakozó álláspotban van, mert a mostani nagyon is tágkörü ipartörvényeink nem biztositják a kisiparosok existenciáját, a kontárok gomba módra szaparodnak és nincs szigoru törvényünk, amely azt meggátolni tudná s igy ugy az elöljárósági, valamint közgyüléseink tartózkodnak attól, hogy valamit alkossanak.

Községi terheink, a 188%-os községi pótadó iparosaink és kereskedőink vállait nyomja s ha ez igy tart, maholnap a legjobb iparosainknak ki kell vándorolni, ilyen körülmények között hova legyen kedve az ipartestület tagjainak, magukat az alkotások által a községhez erősiteni?

A csikszeredai kerületi *munkásbiztositó pénztárunk* által iparosaink annyira zaklatva vannak, hogy inkább lemondanak mindenről, semhogy tanoncot vagy segédet alkalmazzanak, a tagdijakat tüzzel vassal behajtják, de ha valakinek segélyre van szüksége és azt ki kell fizetni, arra nincs pénz, esztendők eltelnek amig valaki onnan segélyt kap, ez az intézmény sem felel meg a hivatásának.

Az uj végrehajtási törvény a legnagyobb kárt az ipartestületeknek teszi, mert amint eddig is tapasztaltuk, a községi végrehajtás eddig is annyira lanyha volt, hogy csak ott eszközöltek végrehajtást, ahol már semmiképpen sem tudták mellőzni, de most az uj végrehajtási törvény értelmében még ott sem foglalnak, ahol eszközölhetnék a foglalást — s igy az a körülmény állott be, hogy testületünk tagjainak alig fele ha eleget tesz kötelezettségének, mig a másik felétől a község elöljárósága és az uj végrehajtási törvény alapján sem lehet felhajtatni.

Az ipartestület tervbe vette egy Iparos Otthon felépitését, mire nézve egy háztelek adományozásáért kérést adott be a községi képviselőtestülethez.

Volt iskolaköteles tanoncunk 30, ebből az évzáró vizsga alkalmával próba-munkát készitett 13 tanonc, amely szép eredményre mutat.

Segédek forgalma volt 1910. évben bejelentve 128, kijelentve 105, szaporulat 23 segéd. Beszegődtetett 13 tanonc, az elmult évről volt 17, összesen 30 tanonc. Felszabadult 6 tanonc. Iparigazolványt nyert 2 iparos, iparáról lemondott 4. Ipartestület tagjainak száma 1910. év végén 135. Ügykezelési szám 278, ebből idegen megkeresés 84, saját kiadásunk 194. Békéltető bizottság működött egy esetben, melyen határozatot kellett hozni.

Ohajtandó lenne, hogy a kormány gondoskodnék egy jó és szigoru *ipartörvényről*, hogy már valahára biztositva lenne a végzett iparosok érdeke s a kontárok ki lennének zárva.

Az uj adótörvény az iparosokat és kereskedőket sujtja leginkább, mert az állami adón kivül, amely még nem tenné az iparosokat — ámbár az is sok — szegényé, de igenis szegényé és nyomorultá teszi az az után járó községi 188%-os pótadó, mert a kisgazdák ki vannak véve az állami adó fizetés alul s igy a községi pótadó alul is, mínél fogva a teher egészen az iparos és kereskedő osztályt éri. Jó lenne, ha az illetékes miniszter bár rendeletileg intézkednék, hogy a községi pótadót nemcsak az adófizetőkkel fizettessék, hanem arány szerint minden községi polgárral, aki a községben lakik, mert érettük éppen ugy van a községi hivatal, mint bármelyikért a községben.

Munkásbiztositó pénztárak annyira gyatrák, hogy ha azokat másképen nem szervezik, nem ér semmit az egész intézmény. Tehát ezeket vagy másképpen kellene szervezni, vagy pedig az egész intézményt törülni.

Az uj végrehajtási törvény, nem tudjuk másutt, de nálunk az ipartestületnek óriási kárt csinált, erre nézve jó lenne valami rendelet utján az ipartestületek és tagjaival szemben a régi végrehajtási állapotokat visszaállitani.

A *csikszeredai* és *gyergyószenlmiklósi* ipartestületek az inaselhelyezésügy terén fejtettek ki figyelemreméltó működést. E két város is a multhoz visszonyitva nagyobb fejlődésnek indult, sok épitkezést tettek folyamatba s ennélfogva az iparosok száma s ezek munkás- és tanoncszükséglete is megnövekedett.

A *székelykereszturi* és *baróti* ipartestületeknek nem volt jelenteni valójuk.

2. Kereskedő társulatok.

Nehány kereskedő társulatnak a kereskedelmi tevékenységet és viszonyokat jellemzően ismertető jelentését közöljük.

A marosvásárhelyi kereskedő társulat a kereskedelmi visszaéléseket éber figyelemmel kisérte s a tárgyalt évben több esetben provokált megtorló intézkedést. Igy a többek között az ismét föllépett „hólabda"-szerü üzérkedés ellen tett följelentést, minek folytán az hamarosan megszünt. A „Pártie áruk" — „Occasio" — „Állandó csödtömeg kiárulás" — „Végeladás" — „Versenyáruház" stb. hangzatos jelszavakat jogtalanul használó kereskedők ellen minden egyes esetben kérlelhetetlenül föllépett. Elismerést érdemel a társulatnak a kereskedelem tisztességét s a közönség érdekeinek megovását célzó erélyes eljárása.

„Panaszt emeltünk — mondja jelentésében — egyes iskolákban a tanitók, illetőleg tanitónők által különösen kézimunkákkal gyakorolt jogosulatlan árusitása ellen. Ennek a panaszunknak eredményeképpen azt látjuk, hogy ez a jogosulatlan üzérkedés részben még most is — tovább folyik. És elég sajnos, hogy ezt az érdekelt szülőkkel bizonyitani nem tudjuk, akik kénytelenek nemcsak az iskolában gyermekeiknek kiosztott gyengébb minőségü árucikkekért nagyobb árakat fizetni, mint amilyen árakban elsörendü árukat kapnának a piaci üzletekben, — hanem kénytelenek olyan kézimunkákat is elfogadni, amelyekre egyáltalán szükségük nincs, vagy amelyeknek árai anyagi helyzetükkel össze nem egyeztethetők. Mert egyik szülő sem akarja gyermekét az illető tanitó, illetve tanitónő bosszujának kitenni és ezért be kell, hogy érje a kereskedővel titokban közölt panaszával.

Éppen a karácsonyi ünnepek előtt pár héttel, tehát akkor, amikor minden kereskedő nagyobb forgalomra,

nagyobb bevételekre számit: egy csödtömeg alkalmával egy — itt még soha elő nem fordult rendszer szerint, a nyilvános árverés teljes mellőzésével, zárt ajtó mögött lettek heteken keresztül az árucikkek darabszámra és potomáron árusitva, miáltal a jobbmódu vásárló közönségnek alkalma volt, szükségletén felül, magát hosszu időre a legkülönfélébb árucikkekkel ellátni. Igen természetes, hogy az a hallatlan, talán törvényileg is meg nem engedett — csödtömegkiárusitási rendszer, nagyon érzékenyen sujtotta tagtársainkat.

Szokássá vált városunkban az is, hogy a vasárnapi élelmiszer-piacokon egyesek — sátrakat állitanak és azokban kötött- és szövött-, norinbergi- és játékárukat, könyveket stb. stb. árusitanak, dacára annak, hogy ezt az ipartörvény tiltja.

És mit szóljunk végül a közismert házalásokkal mindegyre előforduló visszaélésekről? az országos vásáraink alkalmával, a legkülönfélébb selejtes árukkal piacunkat százával ellepő, idegen kiabálókról, szédelgőkről?

Mind olyan szomoru jelenségek ezek, melyek a közterheknek tulnyomó részét viselő tagtársainknak üzleti forgalmát és létkérdését a mult évben jobban mint valaha befolyásolták és befolyásolni fogják mindaddig, mig külön és legsürgősebb kormányrendeletekkel az erre illetékes hatóságok — a fennálló törvények és rendeletek legszigorubb végrehajtására utasitva nem lesznek.

Nevezetesen elkerülhetetlenül szükséges, hogy uj iparigazolványok kiadása alkalmával minden esetben, csak a vásárló közönség megtévesztésére és a szolid alapokon álló kereskedők megkárositására irányuló: „Maradék“, „Versenyáruház“ és ehhez hasonló, tisztán csak a szédelgést megteremtő és elősegitő hangzatos cimeknek a használata ne engedélyeztessék; s hogy hatóságilag en-

gedélyezett végeladások, árverések az arra illetékes hatóság által a legszigorubban ellenőriztessenek. Mert köztudomásu, hogy ezekkel is állandóan visszaélések történnek.

A gyergyószentmiklósi Kereskedői Kör jelenleg 110 taggal nagyon szép közmüvelődési és társadalmi missziót teljesit; tagjai száma majdnem felerészben kereskedőkből és alkalmazottakból, a többi része pedig az inteligens társadalom különböző más hivatásu egyéneiből áll.

Gyergyóvidéke közgazdasági szembontból a mult évben a marha köröm- és szájfájás és elért közepesen aluli termés több hónapon át érzékenyen éreztette kereskedelmileg is hátrányait, de az a körülmény, hogy e vidéken ugyszólván legelőbb jelentkezett e marha betegség, de hamarább is feloldódott a zárlat alól, mint a Marosmenti és összes többi erdélyi községek, ez oly nagy árakat teremtett itten a szarvasmarha és sertéseknél, hogy az előbbi félév káros közviszonyai ezzel kárpótlást nyertek; továbbá az állandó téli időjárás e vidék népének fakihordási fuvarozással igen jó keresetet biztositott és mindezek ujból normális közgazdasági viszonyokat teremtettek.

Tultermés egyedül a szénában volt, ami ez idő szerint csak igen alacsony árak mellett értékesithető.

A Marosmenti községek a székely körvasut megnyitásának első évében kihasználhatták egy uj kereseti forrás által ezen intézmény áldásos voltát; ugyanis országos *jéghiány miatt* e vidék bő jégmennyisége a vállalkozókat és fuvarosokat nem remélt nagy nyereséghez és keresethez juttatta a mult évben.

Speciel a városra nézve még mindig fennáll az a hátrányos körülmény, hogy a potahivatal a központtól igen távol esik és hogy fokozottan emelkedett nagy for-

galma dacára még mindig postamester által kezeltetik, dacára annak, hogy a Kamara e közérdeket pártfogolva a legalkalmasabb időben állást foglalt az állami postahivatal mellett és e kérés a kormány által még se lett méltányolva a kereskedelem érzékeny hátrányára.

A Kézdivásárkelyi Kereskedők és Kereskedő Ifjak Társulata a volt „Kézdivásárhelyi Kereskedő-ipar Társulat“ és a „Kézdivásárhelyi Kereskedő Ifjak Társulata“ egyesüléséből alakult 1909. október hó 17-én. Alapszabályai láttamozás végett a kereskedelmi Miniszter Ür Önagyméltósága előtt vannak.

A társulatnak — az alapszabályokban is kifejezésre juttatott főcélja: a kereskedelem előmozditása és a kereskedelmi szaknevelés. A kereskedelmi ismeretek terjesztését szakszerü felolvasások tartásával; a kereskedő ifjak helyes, célirányos nevelését, kereskedő tanonc iskola és a tovább képzést, kereskedelmi tanfolyam felállitásával kivánja elérni. „A kereskedő tanonc-iskolát, annak egyelőre I. és II. osztályát társulatunk *saját költségén* föl is állitotta; a miniszteri engedélyt arra megnyervén, a tanitás 1910. szeptember 1-én kezdetét vehette. A tovább képző tanfolyam — miután az engedély kieszközlésével társulatunk megkésett — az 1910—11. tanévben magánjellegü s csak a fontosabb szaktantárgyak tanitására terjed. A kereskedő tanonc-iskola mind a három osztályának fenntartására társulatunk állami segélyért fog folyamodni.

A hazai kereskedelem előmozditásának főtényezői: a kereskedelmi felsőbb szaknevelés, jó országutak (kocsiutak) és vasutak épitése lévén — a tapasztalatokból meritve, társulatunk nagyon kivánatosnak tartaná:

1) Kézdivásárhelyen egy állami, vagy államilag segélyezett *felsőbb kereskedelmi tanintézetnek* a mielőbb felállitását, annyival is inkább, — miután a marosvásárhelyi

felsőbb kereskedelmi iskolától eltekintve, — ily tanintézet az egész Székelyföldön nincsen. *Társulatunk erre a célra gyüjtött, circa 34000 korona vagyonának évi kamathozadékát szivésen fölajánlja.*

2) Az Ágostonfalva—Kézdivásárhely—Bereczk—sósmezői *vasut-vonal* kiépitését, hogy ezáltal Ojtozon át Romániával ujabb, oly összeköttetést nyerhessünk, mely a kelettel való kereskedelmet — a Fekete tengeren át — hazánk előnyére biztositaná s tekintve az egyenes irányt: az ut rövidebbé tételével a forgalmat nagyban emelné, mely körülmény nemcsak vármegyénknek, hanem az egész országnak nagyértékü közgazdasági előnyt biztositana.

3) A Brassó—háromszéki helyiérdekü vasut vonal átvételét az állam által, hogy ezáltal *a mai magas szállitási-dijtételek mérsékeltessenek.*

4) Végül kivánatos volna még a Székelyföldi honi ipar-ágak fejlesztése is — nagyobb állami támogatás mellett, — hogy ezáltal a nép keresetforráshoz jusson s a kivándorlás — mely hovatovább nagyobb mérveket ölt — ily módon a lehető legminimálisabbra redukáltassék.“

Az uj ipartörvény reviziéját és életbeléptetését valamennyi ipari és kereskedelmi testület sürgeti.

3. Munkásbiztositó pénztárak.

A marosvásárhelyi pénztárnak 9022 tagja volt. Az év folyamán 19007 esetben nyujtott segélyt. Bevétele kitett 214.275 kor. 85 fillért, kiadása ezzel szemben a gyógykezelésekre és segélyekre 171.807 kor. 10 fillér s az adminisztráció költségekre 32.686 kor 91 fillér volt.

A székelyudvarhelyi pénztárnak 3200 tagja volt. Segélyt 10.851 esetben nyujtott. Bevétele 32.000 korona,

hátráléka 9521 korona. Segélyekre kiadott 24.500 koronát és az admininisztráció költségeire 10.200 koronát.

Sepsiszentgyörgy és *Csikszereda* nem küldöttek jelentéseket, ami annál kevésbbé érthető, mert az uj intézmény iránt fennálló sérelem szükségessé teszi, hogy magok az intézetek ne csak a száraz számbeli adatokat, hanem tapasztalataikat is minden esetben közöljék a kamarával.

A magunk részéről ezuttal is fenntartjuk, hogy *az érdekelt iparos közönség elégedetlen a munkásbiztositó intézménnyel s az erre vonatkozó törvény revizióját sürgeti.*

4. Ipari szakoktatás.

A marosvásárhelyi állami iparszakiskolába beiratkozott az 1909—1910. iskolai évre 107 rendes tanuló és pedig a faipari szakra 27, a fémiparra 80. *Tanfolyamok* tartattak részben az iskolában, részben a székelyföldi technologiai iparmuzeúmban :

1909. okt. 15-től 1910. febr. 15-ig dynamogépkezelői tanfolyam 27 hallgatóval,

okt. 15-től nov. 30 ig kazánkezelők tanfolyama 26 hallgatóval,

1910. január 1-től március 31-ig lokomobil- és cséplőgépkezelők tanfolyama 24 hallgatóval,

február 15-től április 15-ig gázmotorkezelői tanfolyam 36 hallgatóval,

február 3-tól március 31-ig cipészipari tanfolyam 27 hallgatóval.

Továbbképző tanfolyamok tartattak :

1909. nomember 10-től 1910. február 15-ig lakatos- és kovácssegédek tanfolyama 18 hallgatóval,

1909. nov. 10-től 1910. március 1-ig mázoló segédek tanfolyama 14 hallgatóval,

1909. nov. 1-től 1910. január 31-ig asztalos segédek tanfolyama 34 hallgatóval,

1909. nov. 1-től 1910. február 15-ig nyomdász segédek tanfolyama 19 hallgatóval,

1909. november 5 től 1910. február 28-ig épitő iparossegédek tanfolyama 16 hallgatóval.

Ebből láthatólag az érdeklődés az intézet iránt és a haladási vágy az ifjabb iparos nemzedékben megvan. S amikor ezt örömmel konstatáljuk, arra *kérjük Nagyméltóságodat, hogy ezeket a gyakorlati tanfolyamokat továbbra is fenntartani és fejleszteni kegyeskedjék.* Mert mi minden ipari törekvésnek és az iparfejlesztési politikának alapját, az ipari szakmüveltség és az iparosok öntudatának emelésében látjuk.

A székelyudvarhelyi állami kö- és agyagipari szakiskolát az 1909—1910. tanévben 13 tanuló végezte, kik valamennyien jó alkalmazást mestereknél, az igazgatóság közvetitése folytán, nyertek. Volt azok közül 8 köiparos és 5 agyagiparos.

Ezen végzett, valamint az ezelőtti években végzett növendékek az életben igen jól érvényesültek, ami onnan is látható, hogy évközben is gyakran a mesterek az iskolát megkeresik, végzett növendékeket keresve segédekül. Van a végzett növendékek közül alkalmazásban müvezető nagyobb telepeken, önállók is vannak s végül mint segédek müködnek. Az iparfejlesztés tekintetében az iskola hatása, főleg az agyagipari szakban nagyon is észlelhető, nemcsak a városban, de a környéken is a fazekas munkákon. Az iskolát a fazekasok, ugy a kőfaragók is gyakran szakkérdésekben felkeresik. Az e tanévben beiratkozott tanulók száma 58 volt.

Voltak még az iskolában a lefolyt 1909—1910. tanévben *tanfolyamok* is szervezve, többek között volt: Dávid

A. Mózes-féle alapitvány kamataiból rendezett tanfolyam, elemi és középiskolai tanulók részére, amelyen a mintázás és szabadkézi rajz oktatásban összesen 237 tanuló vett részt. Továbbá az alsó foku iparos tanoncok közül szabadkézi rajzra beiratkozott 99 inas.

Volt még megyebeli 12 kőfaragó káziiparos is, egy hathetes tanfolyamon.

A marosvásárhelyi reform. polg. leányiskolával kapcsolatos áll. segélyezett *nőipariskolába* az 1909—1910-ik tanévben beiratkozott 9 növendék. Az ipariskola 2 éves tanfolyamból áll. Be van vezetve a fehérnemü varrás és himzés különféle fajai, azonkivül a fehérnemü szabás, rajzolás és festés gyakorlati szempontból. A növendékek úgy a fehérnemü varrást, szabást, valamint a himzésnek különféle fajait annyira elsajátitják, hogy abban kellő tudatossággal dolgoznak. A végzett növendékek annyiban gyakorolnak hatást a helyi iparra, hogy otthon a család részére szükséges fehérnemüeket és himzéseket maguk készitik, tehát nem vásárolják. Megjegyezni kivánjuk, hogy bár kis mértékben, de az iskola megrendelésre is dolgozik. Az 1909—1910. tanévben a tanitás szept. 7-én kezdődött, a tanév bezárása jun. 19-én történt.

A testület 5 tagból áll, változás nem történt. Az 1909—1910. tanév végén az ipariskola növendékei által készitett munkákból igen szép és hasznos kiállitást rendezett, amelyen különféle fehérnemüből 310 drb, mühimzésből 40 drb, festés 16 drb, különféle diszmunka 25 drb, összesen 391 drb munka állittatott ki, melyet igen nagyszámu közönség tekintett meg. Évvégén nehány ipariskolai növendék részt vett a polg. leányiskola székelyföldi tanulmányuti kirándulásán.

A Háromszékvármegyei háziipart és ipari oktatást fejlesztő Székelyegyesület 1910. évéről a következőkben tesz jelentést :

„Az egyesületnek 1910. évben 52 alapitó, 28 évdijas tagja volt. Az egyesület választmánya 30, intézőbizottsága 11, és számvizsgáló bizottsága 5 tagból állott. Ezen bizottságok vezették az egylet ügyeit, 1 választmányi, 8 intézőbizottsági és 1 számvizsgáló bizottsági gyülésen.

Az egyesület legfőbb tevékenységét a sepsiszentgyörgyi *nőipariskola* fenntartása, vezetése képezte. A nőipariskolában az 1909—910. tanév 1909. szeptember 6-án kezdődött és 1910. junius 3-án végződött.

Az iskolában 63 tanuló tanulta a fehérvarrás-, himzés- és felsőruhavarrás körébe tartozó női munkákat. Ebben az évben is felkeresték az intézetet az idegen ajku tanulók. Igy 10 szász és 4 oláh tanuló jelentkezett.

Állami ösztöndijat 200—200 K. nyert 5 székely leány, a háromszéki takarékpénztár alapitotta alapitvány %-át 160 koronát élvezte 1 tanuló.

Évi eredmény: 27 jeles, 19 jó, 4 elégséges, 3 elégtelen. A jótanulóknak 104 K jutalomdij osztatott ki. A végzett tanulók nagy részben a családban hasznositják szerzett ismeretüket.

A nyárádszeredai müfaragó tanfolyam, mely az ottani elemi iskola elemi iskolával áll kapcsolatban, az eszközök elégtelensége miatt változatlanul csekély eredményt mutat föl. Az elemi iskola nagyobb növendékei 88 drb faipari tárgyat készitettek, minek eladási értéke 46 kor. 58 fillér. A tanulók iskola végeztével a megkezdett tanulást a munkaeszközök hiánya miatt tovább nem folytatják. Az iskola vezetőségének az a javaslata, hogy a tehetségesebb növendékeknek az iskolából kilépéskor néhány drb. szerszám volna adandó, hogy az ipari gyakorlatot otthon is fejleszthessék.

5. Kereskedelmi szakoktatás.

A marosvásárhelyi kettős felsőkereskedelmi iskola fejlődését a bevezetésben méltattuk. A haladás jeléül említjük meg azt is, hogy állandó épületének emeléséhez a tárgyalt évben hozzákezdettek. Ideiglenesen a polgári fiu iskolában volt a népes intézet összeszoritva.

6. Székely inaselhelyezés.

Az egész országban általános és állandó az inashiány. Erről legközvetlenebb tudomása ennek a kamarának van, melyhez az ország minden részéből naponként érkeznek székely inast kérő megkeresések. Minthogy azonban a feléledő székely ipar sem nélkülözheti a székely fiukat, a kamara elsősorban az itthon való kötelezettségnek tesz eleget s csak a fölösleget helyezi ki olyan mesterségekre, amelyek nálunk vagy még hiányzanak, vagy fejletlenek.

Az inashiány kérdése aktuálissá teszi, hogy a már tizenötéves akció kezdetéről, fejlődéséről és szervezetéről történelmi feljegyzést tegyünk azért is, mert az uttörő munka okulást, esetleg példát is adhat hasonló ügyek iránt érdeklődő és abban megoldást kereső más intézményeknek.

A kamara tapasztalata szerint nem a gyárosokon és iparosokon mulik a munkásnevelés fogyatékossága, hanem a nép konzervativizmusán, a társadalom előitéletén és az ipari foglalkozások iránt nyilvánuló általános idegenkedésen. Elsőnek ezekkel kell megküzdeniök mindazoknak, akik ebben a munkában sikert akarnak elérni. Az ország más előhaladottabb vidékein talán könnyebben győzedelmeskedtek ezen a felfogáson, a gazdasági csapások által sujtott Székelyföldön azonban a megindításkor

szinte lehetetlen volt lelket verni az elcsüggedt és az ipart reménytelen pályának tekintő népbe.

A román vámháboru megbénitott itt minden ipari életet s azok az iparosok is, akiknek annyi módjuk sem volt, hogy Romániába átköltözhessenek, igyekeztek szabadulni a mesterségüktől. És mégis kezdeni kellett valamit, mert a tőlünk kivonuló iparosság és ipari munkásság helyét idegen ajku népesség kezdte elfoglalni s a székélység teljes gazdasági csődje már előre vetette árnyékát. Nagy szerencsénk volt, hogy Baross Gábor a székely munkások elhelyezésével már megkezdette a mentés munkáját és Lukács Béla a tanoncelhelyezés rendszeresitésével megvetette alapját a mai akciónak.

Csekély állami támogatással megkezdettük idelent a nagy munkát, azzal az elhatározással, hogy a vállalkozásnak törik-szakad, sikerülnie kell. És sikerült is. Okultunk a tót gyermekeknek nagy hü-hóval a magyar alföldre megkezdett áttelepitésének sikertelenségén és mi csendben, de számitással kezdettük meg munkánkat. Nem intézményekre s nem közismert tényezőkre támaszkodtunk, hanem *embereket* kerestünk és emberekre találtunk, akik megértettek bennünket és egész vonalon önkéntesen akciónk munkásaivá szegődtek. A falukban számos tanitót és papot ihletett meg a vállalkozás komoly szüksége és célja s ezek, a hová szavuk elért, lelket adtak a dolognak. Saját egyéni jótállásukkal fedezték a kamarának kiadott inasgyerekek biztonságát. A városokban, hová a gyerekeket kihelyeztük, szintén kamarai megbizottakat állitottunk, akik a mühelyeket kiválasztották, a gyerekeket elhelyezték s tanonckodásuk ideje alatt gyakorolták reájuk a szülői jogot és felügyeletet. Ezek a szervek, melyek mondanunk sem kell, ingyen dolgoztak és dolgoznak, mindkét helyen hamarosan népszerüvé tették az akciót.

Megemlitjük itt, hogy ebben a szervezetben a Székelyföldön kivül nem kisebb emberek, mint Budapesten Borszéky Soma nyug. miniszteri osztálytanácsos, Brassóban néhai Koós Ferenc kir. tanácsos, Nagyszebenben Zágoni Gábor kir. közjegyző, Debrecenben Székely Ferenc felmérési felügyelő, Győrben Rónai Arthur gyári mérnök stb. jártak és járnak el a székely inasok aprólékos, mindennapi ügyeinek intézésében is. Az igy előkészitett szervezkedés utján közelebb jöttek egymáshoz a székely faluk és az iparos városok, a székely szülők és a városi mesterek és közöttük bensőbb kapcsolat alakult és fejlödött ki, ami az akció élén álló kamara sikerét eleve biztositja.

„Minden kis csöppje drága gyöngyöt ér" költői mondást szem előtt tartván, a kamara gondoskodása kiterjedt arra is, hogy a székely gyermekek bizonytalan pályákra ne hányódjanak ki a világba, hanem hajlamaiknak, fizikai és értelmi képességüknek megfelelő mesterségekbe jussanak, amelyekben átmeneti nehézség nélkül mindjárt megragadhatnak. Ezért rendszeresitette a Székelyföldön az évi ugynevezett „Tanoncsorozó napok"-at. Ma minden járási kerületnek van egy sorozó napja: kezdödik például Marosvásárhelyen julius 1-én és végződik az öt vármegyén keresztül (Brassómegye csángó népe is ide van véve) julius 16-án. A nép ezt tudja és tanoncsorba kerülő gyermekeit elhozza a kerület sorozó napjaira. Ezeken a sorozásnkon jelen van a közigazgatás, a helyi Székely Társaság, a kereskedők és iparosok és a kamara képviselete, valamint a főispán által kirendelt megyei vagy járási orvos. Átnézzük a gyermekek iskolai bizonyitványait, azután az orvos sorra vizsgálja öket és megmondja, ki erösebb, ki gyöngébb mesterségre alkalmas. Ekkor kezdödik a szülökkel való megtanácskozás a pályaválasztás iránt. A szülő abból a kevés mesterségből választ, amit

ő falujában ismer. Mi tájékoztatjuk az iránt, hogy egyfelől a helyi szükségnek mely mesterségek felelnek meg leginkább, másfelől, hogy országos iparfejlődési szempontból, mely mesterségek azok, amelyek a gyermek jövőjét inkább biztositják. És az okos szó győz. A helyi iparosok és kereskedők magukhoz vesznek a jelenlevő gyermekekből amennyit tudnak s a szülőkkel nyomban egyezségre lépnek. A többit elosztja a kamara az ő külső szervei között, melyek a hozzájuk adott gyermekcsoportokat hamarosan elhelyezik.

Szeptember elején, tehát iskolai év kezdete előtt foglalják el a gyermekek helyeiket és négy heti próbaidő után szegődtetnek. E rendszer mellett az elhelyezés folyik zökkenés nélkül évről-évre s eredményeképpen ma már konstatálhatjuk, hogy az iparilag legelmaradottabb vidékeken ujult élet kezd derengeni. Az a háromezer székely fiu, kiknek zömét a kamara a falukból toborozta, hatást gyakorol a közvéleményre. A nép az ipari pályát kezdi megbecsülni s abban való érvényesülését az egészséges helyi példák után önként is keresi. A társadalom sem fázik annyira a mesterségektől, mint a kezdetkor s a „székely mentők“ és „cselédszerzők“ által végzett munkát elégtétel gyanánt is több tisztelettel nézi.

Ezidőszerint a kamara által elhelyezett fiuk növekedő százalékát a gimnáziumi és polgári iskolai osztályokat végzett fiuk teszik ki, köztük intelligens családok gyermekei is.

Ha vannak eredményei ennek az akciónak, akkor legelső helyen áll az az eredmény, hogy az izolált és elmaradott vidéken az ipari pálya iránt közérdeklődést sikerült teremteni. Hogyha a háziparhoz értő és abban még ma kedvel foglalkozó felnőtt népesség ezrei is hasonló utánjárással kezelés alá vétetnének, akkor a Székelyföld pro-

duktiv termelésének átalakulása is mihamar megkezdődnék s a még fennálló székely bajok jó részt orvosoltatnának.

Ebben a tizenöt éves munkásságban talán példát adtunk a tekintetben is, hogy *az iparfejlesztést alul, a fundamentumban kell kezdeni, mert csak igy lehet teljes és szilárd a ma még csak tervekben fekvő nagy alkotás.*

Részünkről nem tartjuk mindezek mellett sem befejezettnek az ügyet. A székely fiuk szivóssága és továbbhaladásra törekvése örvendetes megnyilvánulásként jelentkezvén, ugy érezzük, hogy ezt a készséget méltányolni is kellene. Mert ezzel az elemmel nemcsak kifejleszteni, hanem a szomszédos fajok hasonló törekvéseivel szemben versenyképessé is sikerül tenni a székely ipart. Az eszközök azonban a fontos cél elérésére fogyatékosak. Például ha nekünk módunkban állana több székely ifjut továbbképzés végett külföldön is utaztatni, akkor egy ujabb tizenöt év leforgása alatt teljesebb eredményt érhetnénk el. Most is mennek ki szép számmal székely iparos segédek, de ezek boldogulását megnehezíti az anyagi gond. Amig a maga erején kiutazó ifju a megfelelő gyárba, mühelybe, vagy ipari szakiskolába felküzdheti magát, sokat kell nélkülözzön, vagy a nem neki való munkán kell vegetáljon. Nem is sikerül mindenkinek célját támogatás hijján elérnie.

Ezt a szükséget feltártuk tavaly Nagyméltóságod hivatali elődjének és kértük, hogy kivételesen, a kézenfekvő eredmények honorálásaképpen *évenként tiz székely iparos ifjunak külföldi tanulmányi segélyt engedélyezni kegyes kedjék.*

Egy másik helyi szükség: a legérdemesebb székely iparos ifjaknak a letelepitése volna. *Tiz állami mintamühelynek időközönként engedélyezésével ez a kérdés részben megoldható lett volna, de ez a tiz mühely nem minden évben engedélyeztetett eddig sem.* Miután az iparfejlesztésre

is kiterjesztett takarékoskodás folytán ebben is megszorítások következhetnek, idejében *kérjük Nagyméltóságodat, hogy a nekünk sokat jelentő és a helyi gyakorlati iparfejlesztést kiegészitő kormányintézkedést fentartani és minden esztendőben való végrehajtását rendszeresiteni kegyeskedjék.*

7. *Tanoncoktatás.*

A kamara kitartó agitációja folytán a tanoncanyag jelentékenyen megjavult, amennyiben jobb családok jobban iskolázott gyermekei is fokozódó nagyobb számban mennek iparra. A mesterek is kezdenek megbarátkozni az iskolával és ma már ritkábban hangzik panasz a kötelező iskoláztatás ellen. Az iparos tanoncok önképzésére Marosvásárhelyt *tanoncotthont* létesitettek. *Szentgyörgyi Dénes* tanitó lelkes fáradozása folytán ez az intézmény immár szép missiót teljesit. A téli időszak vasárnap délutánjait a tanoncok szép számban együtt töltik. Énekelnek, szavalnak és önálló dolgozatokat olvasnak föl. Minden egyes összejövetel alkalmával egy-egy tenkintélyesebb iparbarát is előadást tart a gyermekeknek. Az otthonnak könyvtára is van, mit a tanoncok sürün vesznek igénybe.

Tanoncinternátust létesitett ugyancsak Marosvásárhelyt *Tóthfalusi József* ev. ref. lelkész. A megfelelő anyagi eszközök hijján még csak szük keretben él, de kifejlődését biztositja a nagyobbodó helyi ipar tanoncnevelési szükséglete. Érdeme az alkotónak, hogy ennek a szükséges szociális intézménynek alapját megvetette, de ne késsen a város, az iparos közönség és az állam segitségével kiemelni abból a szük keretből, amelyben ma van.

A tanoncinternátus ügyének fontosságát külömben a kereskedelemügyi miniszter ur is elismerte azzal, hogy a törvényhatóságokat azok megalkotására hivta föl. Sajnos, hogy ugy a törvényhatóságok, mint a társadalom álta-

lában nem mindenütt birnak érzékkel ilyen ügyek iránt s hogy különösen az inas-ügyet még mindig igen alárendelt dolognak tekintik. *Idő kell, amig ez a kérdés a közvéleményben megérlelődik. Addig véleményünk szerint az államnak kellene segitségre jönnie, hogy felszinen maradjon s a példa itt-ott helyi tényezőket is cselekvésre hivjon.*

8. Bányaipar.

A *márványbányászat* nem halad a várakozásnak megfelelő eredménynyel. Két oka van ennek: a tőkehiány és a munkáshiány. Erről ad számot a Vaslábi Első Székely Márványbánya és Mészipar Részvénytársaság is a következő jelentésében:

„Amit a természet adhatott, azt tele kézzel szórta s talán épen a vaslábi márványtengerben összpontositotta jótékony áldását. A vaslábi márvány, mely szépségére páratlan, időállására felülmulja az összes márványokat, hivatva volna a többi magyar márványokkal együtt kiszoritani a külföldi termékeket.

A márványipar, általában a közipar ma még idegen terület a székely ember előtt s ami munkás anyag kikerült, azt mind a szakiskolák nevelték s ha bizonyos hányada meg is felel a szükségletnek-, nagyobb része erősebb munkára nem alkalmazható, nagy igényü, a másik része pedig ha kikerülhet a székelyföldről soha vissza nem jön. Igy a közipar, a bányászat s az ezekkel rokon ágak az olasz, cseh és német munkásokkal vannak telitve.

Aki megfigyelte a székelyföld népességét az láthatja, hogy az utolsó 10 esztendő alatt valósággal tele tarkitódott az idegen munkásokkal s ezeknek nagy számát a kőszakmában dolgozók teszik.

Rt.-unk a bányafeltárás, kőfaragás és mészégetésben kiván eredményeket elérni s épen ezért Tanonc Otthoná-

ban olyan munkásokat akar nevelni inas sorból, akik a bányafeltárás, kőfaragás és mészipar minden fázisában teljes és tökéletes jártassággal birnak, hogy aki igy magyar szellemben, hazájának és a munka szeretetének szellemében felnőtt, az bárhová is vigye a kenyér kereset, — ott mint képzett, lelkiismeretes munkás töltse be helyét.

Azonban, hogy egy ilyen iparvállalat a beléje helyezett követelményeknek megfeleljen, oda nemcsak a magán tőke befektetés, de az állami támogatás is szükséges. Egy bánya vállalat alaptőkéjének befektetése után még rendszerint csak ott van, odáig jut, hogy feltárást végezhet s a tulajdonképeni munka csak azután kezdődik, azután kezdődik az a munka, amely a befektetést megtériteni van hivatva.

Sajnos, még ott tartunk, hogy ipari részvénytársaság alapitására alig lehet tőkét összehozni, mert pénzét mindenki szivesebben fekteti pénzintézeti részvényekbe, ahol minden rizikó nélkül megkapja a busás osztalékot.

Ha az állam gépsegélylyel s mint legutóbb maga a kereskedelmi minister irta pénzsegélylyel is siet az iparvállalatok támogatására, akkor a tőke bizalma kezd gyökeret verni s igy komolyan remélhető a fellendülés.

A székelyföld iparát talán még a kilátásba helyezett korlátokon tul is segélyezni kellene, mert hiszen ma a székelyföld s különösen annak határszéli része teljesen nélkülözi a nagy ipart.

A máv. ne rideg üzleti szempontok által vezéreltetve vonuljon el az iparvállalatok mellett, hanem nyujtson módot, hogy az ipartermékek a szállitás lehetőségétől ne legyenek elzárva, ha ezt a máv, saját üzletkörében nem teheti, ugy a kereskedelmi kormánynak tegyen propozíciókat.

Rt.-unk ötödször kér egy rakodó csonka vágányt s bár a keresztül vitel alig kerül megterheltetésbe, a lehető legkicsinyesebb indokok mellett utasittatunk el s bár a máv. vonal 50—80 méter távolságra fekszik a bánya teleptől, a rakodó csonka vágány kiépitése elé nehézségeket gördítenek.

A telep, egy hegyoldalban 4 kilóméternyire van a vasuti állomástól s ha mész anyaggal rakodni akarunk, kedvezőtlen időben azt nem tehetjük, már pedig a megrendelő nem tekint az idő milyenségére.

A márvány tömböknek beszállitása ha nem határos a lehetétlenséggel, mindenesetre oly nehézségeket jelent, (mezei uton tömböt szállitani lehetetlen) hogy annak leküzdésére üzleti szempontból gondolni alig lehet.

Három-négyszáz vasuti kocsi kiszállitása oly nehézséget jelent, mely az iparvállalat jövendőjét koczkáztatja, de viszont a máv.-nak jelent annyit, hogy azért némi áldozatot sürgetni a maga részéről is — kivánatos."

A kamara részéről is kivánatosnak tartjuk és Nagyméltóságod jóindulatába ajánljuk a rakodó állomás létesitését és a kőiparban munkásnevelő otthon létesitését. Az a nagy kincs, mit most a föld méhe rejt magában, megérdemli, hogy a kormány ily nélkülözhetetlen alkotások létesitésével a kezdet nehézségeit enyhitse, mert ha egy helyen megindulhat a hasznot is adó termelés, akkor Csikvármegye nagyobb területére is kifog terjedni.

A parajdi sóbánya forgalma a megelőző évhez viszonyitva nem emelkedett. Termelt:

82157 q. tiszta alaksót és

91837 q. vegyes alak és darabsót. Munkás létszáma a következő volt: Állandó sóvágó 70, állandó sószállitó 17, állandó kézmüves 4, ideiglenes munkás, napszámos 60, összesen: 160. Állandó sóvágó átlagos bérkeresete 8 órai munkaszak alatt 3 K. 19 f. volt.

Sóforgalma az előző évi keretben mozgott és a mult évi eladással szemben az étsónál 634 q. növekedés a marhasónál 35009 apadás mutatkozott. Az őrlést, marhasó gyártást, valamint a sókereskedők részére való só eladást, a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvény Társaság, mint a sójövedék vezérügynöksége végeztette, az itteni sóőrlő telepén. Eladott 68217 q. tiszta alaksót 17600 q. őrölt étsót 13575 q. sajtolt marhasót, mely mennyiség értéke, a tiszta sót az erdélyi részek kedvezményes árában (q. — 13.70 K.) számitva. Tiszta alak és őrölt sónál 1165829 K. Marhasónál 7 K. 60 f. árral 720936 K. Összesen: 1.886.765 korona. A jelzett sómennyiségből a m. kir. sóhivataloknak délmagyarországba és pár horvátországi sóhivatalnak elszállitottak: tiszta alak és őrlött sót 43000 q. őrölt és sajtolt marhasót 24600 q. összesen: 67600 q. Ugy az üzem, mint a forgalom lebonyolitása akadálytalanul ment; munkás személyzetünket baleset nem érte. A lefolyt évben az Erzsébet telepen 20.000 korona költséggel uj intézkedő irodákat, munkásváró termet, őrszobát, továbbá uj kovácsmühelyt és altiszti lakást épitettünk."

A marhasógyártásra és sóforgalomra vonatkozólag a Magyar Kereskedelmi részvénytársaságtól kaptuk a következő kimerítő jelentést:

„A sóforgalom képének kialakulására az elmult esztendőben némi nyomást gyakorolt az 1910. év január hó 1-én életbeléptetett vasuti fuvardijemelés, mely arra birta az érdekelteket, hogy még a fuvardijdrágulás előtt hosszabb időre fedezzék sószükségletüket. Ily módon bizonyos eltolódás állott be a szállitások rendes menetében, mely az 1909. év végén a rendesnél kedvezőbb szállitási forgalomban nyilvánult meg, természetesen az 1910. év első hónapjaiban várt szállitási forgalom rovására. Ennél lényc-

gesebb hátrány állott elő a mult év folyamán Magyarországnak csaknem minden vidékén sulyos mértékben fellépett állatjárványok s különösen a száj- és körömfájás következtében, mert állatállományunk csökkenésével természetszerüleg a táplálási célokra szolgáló *marhasó* fogyasztása is visszaesést mutat. Végül az enyhe téli időjárás is csappantotta a rendes étcélokra szolgáló konyhasó fogyasztását azáltal, hogy az élő állatvágás szükebb keretekben mozgott.

A felsorolt hátrányos körülmények dacára Parajd sóforgalma az 1910. év folyamán 138,518 métermázsát tett, szemben az 1909. évi 185,941 métermázsával, vagyis az egész eltérés mindössze 2423 mm. volt, ami a forgalomnak $1^1/_2\%$-át sem teszi. Ezzel szemben a legutóbbi 6 évben Parajd sóforgalmáról. a következő adatok állanak rendelkezésünkre:

1905. évben	38,327	mm.
1906. „	136,556	„
1907. „	177,351	„
1908. „	179,922	„
1909. „	185,941	„
1910. „	183,518	„

vagyis a forgalom emelkedése állandó, és az 1910. évben mutatkozó csekély visszaesés még egyáltalán nem jelent stagnációt, hanem csupán átmeneti jellegünek tekinthető, kétségtelen lévén, hogy a következő évek adatai teljes mértékben igazolni fogják ama felfogást, mely szerint továbbmenő kedvező eredmények biztosan várhatók a sóüzlet fejlödésétől.

A Kolozsváron mult év nyarán megtartott *mezögazdasági állat- és gépkiállitáson* a Magyar Királyi Sójövedék Vezérügynöksége külön önálló kiállitásban bemutatta a Parajdon készült marhasóbriketeket, melyek az érdekelt

gazdaközönség körében élénk tetszést keltettek és megállapitható volt, hogy e produktum, melyből egyébként már számottevő kivitelünk is van, kitünő szolgálatokat tesz állattenyésztésünknek, mert minden tekintetben megfelel a hozzá füzött várakozásoknak.

Az *iparsó* előállitásával és kiszolgáltatásával is megbizott Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság ebbeli tevékenysége szintén örvendetes eredményekre vezetett az iparsó fogyasztás terjedése szempotjából a kamara kerületében. A rendelkezésünkre álló adatok szerint az iparsó-adminisztráció ujjászervézése előtt az 1900. esztendőben kamaránk területén mindössze négy iparos használt üzemében iparsót, mig az 1910. év végéig a Vezérügynökség már 114 iparosnak szerzett dijmentesen iparsóhasználati engedélyt és pedig: 11 bélkikészitőnek, 58 bőriparosnak, 24 fagylaltkészitőnek, 2 vasutnak és iparvágánynak (hóolvasztásra), 3 mesterséges hütőtelepnek, 4 kelmefestőnek, 3 katonai lovardának, 4 szappanosnak, 1 olajfinomitónak, 1 üveggyárnak és 1 vegyészeti gyárnak.

Az erdővidéki bányaegylet r.-t. Köpeczi barnaszén bányája eredményesen folytatja üzemét. A szénfogyasztás emelkedőben van és különösen a Botfalvi cukorgyár és a Brassói és vidéki nagy gyárak állandó fogyasztói, de távolabb fekvő vidékeken is nagy mennyiségben veszik ezen olcsó és jó tüzelő anyagot. A MÁV-nak azonban, mely aránytalanul nyomott árban kivánja a szenet, a bánya az utóbbi évben nem szállit.

Elég sajnos a máv. igazgatóságának ezen mostoha elbánása az egyetlen nagyobb szabásu szénbányával szemben. Felhivjuk erre Nagyméltóságod figyelmét és kérjük, hogy a köpeczi szenet ezutánra ismét nagyobb mennyiségben vásárolni és a viszonyoknak megfelelő méltányos árt engedélyezni méltóztasson.

9. Vas- és fémipar.

A szentkeresztbányai vasgyár és hámor tavaly gazdát cserélt. Az uj tulajdonos társaság ujabb befektetéseket eszközöl és a termelést bövíteni akarja. *Baróton Dániel* és *Mike* cég létesitett egy kisebb vasgyárat. Egyelőre tüzelőszereket, ekevasakat, váltóekéket és eketaligákat készit. A vállalat felvirágzását a befektetési tőke elégtelensége és a forgótőke hiánya akadályozza.

A lakatos ipar helyzete általában változatlan. A körvasut nagyforgalma élénkséget teremtett az utjában eső vidékeken s ez mint minden iparra, erre is kedvezően hatott. E körzeten kivül eső vidékeken azonban küzdelmes élete volt ennek az iparnak is. Nem is tudnak immár orvoslást keresni a gyári termelés által elnyomott kisipar megvédésére. Egyik sepsiszentgyörgyi lakatos a szövetkezet és az ipartestület kötelező felállitását javasolja, noha ismert dolog, hogy ez intézmények létrejöttét magok az iparosok akadályozták meg a legtöbb helyen. Az anyag drágasága és legfőképpen a munkások nagy igényei sok anyagi gondot okoznak a kis tőkével, kis forgalom mellett dolgozó kisiparosoknak! Még legjobban azok boldogulnak, akik inasok nevelésére rendezkednek be és maguknak nevelnek munkásokat.

A puskamüves ipar ugyszólván kiveszett. Itt-ott egy-egy nyugalmazott katonai puskamüves végez esetről-esetre javitásokat.

A *rézmüves ipar* szintén megsemmisült. Csak akik más fémipari szakkal kötötték össze mühelyüket, maradhattak fenn. Marosvásárhelyt a gépjavitási és vizvezetékszerelési munkálatok mentettek meg két régi mühelyt.

A kovács iparról nincs mondani valónk. Ezt az ipart is érzékenyen sujtotta a huzamos ideig tartott szarvasmarha zárlat.

A bádogos ipar kezd kiemelkedni régi szük kereteiből, amióta üzletkörébe más rokonszakmákat is fölvett s az ujabb technikai vivmányok által követelt finomabb fémipari munkákat is előállitja. Az épitkezések mellett a vizvezetékek létesitésével fürdőszobák berendezésénél akadt ujabb jó munkája. Sérti és elkeseriti a bádogosokat a *„drótos tótok“* kivételes engedélyének korunkban s a mai ipari viszonyokban nem jogosult kivételes házalási engedélyének fentartása. *Kérik a kamara utján a kereskedelemügyi miniszter urat, hogy ezt az ósdi ellenszenves rendszert, mielőtt az uj ipartörvény megalkotásáig eljutnánk, rendeleti uton megszüntetni kegyeskedjék.* Egy csikszeredai bádogos a következő megszivlelésre való dolgokat irja:

„Mint több iskolát végzett ember, aki külföldön is szerzett némi tapasztalatokat, igen hosszan tudnék általában az egész kérdésről nyilatkozni. De azt hiszem ez felesleges, hiszen lényegében is csak oda konkludálna a dolog, hogy a bádogos ipar jelenlegi helyzete nem kielégitő. Szerintem még azzal sem lehetne sokat lenditeni, ha az Állam ingyen gépeket és müszereket adna. A baj forrása nem itt van. Ez csak egyeseket elégitene ki. Szervezéssel egy kalap alá vonni a szakiparosokat; amely szervezésben a szép és fontos célt képviselő Iparkamara volna a vezető szerepvivő.“

Az *órás* ipar javitásokból él s mert sokan vannak a kismunkákat váró iparosok, e kereset gyöngén megy. Csak azok boldogulnak, akiknek tőkéjük van nyilt üzletet berendezni és a külföldi gyártmányokat nagyobb választékban raktáron tartani. E kereskedés mellett mint mellékfoglalkozás kifizeti magát az órajavitás is.

Az *aranymüves iparnak* általában szintén csak a javitás ad munkát. Itt-ott s nevezetesen Marosvásárhelyt ujabban már önálló szebb munkák kidolgozására is kez-

denek berendezkedni s ez a kezdet oly szép és biztató, hogy e téren is haladást van jogunk remélni.

10. Villamos üzemek, villany világitás.

Marosvásárhely, Gyergyószentmiklós és *Székelyudvarhely* után *Sepsiszentgyörgy, Csikszereda* városok és *Barót* község rendezkedtek be a tárgyalt évben a villanyvilágitásra. *Szászrégenben* is megkezdették a Maros folyó hajtóerejének modern technikai munkálatokkal való felfogását, hogy a városnak és vidékének a legolcsóbb villanyáramot szolgáltathassák. A mü jövö év folyamán fog rendeltetésének átadatni.

Marosvásárhely müszaki igazgatósága a kezelése alatt álló villamostelep mult évi üzemére vonatkozólag a következőket jelenti:

„Telepünkön az 1910. év folyamán 763000 kilóvattóra termeltetett, melynek hasznosan leadott része átlag 65—70% volt. Fogyasztóink száma 1098 ról 1353-ra szaporodott. Hálózatunkra kapcsolt mótorok száma 9-ről 12-re emelkedett, összesen 62 lóerövel. Az ujonan létesitett szennyviz átemelő telepen 11 drb elektrómotor 300 lóerőt képvisel, melyek a szükséghez képest tartatnak üzemben. Állandó alkalmazott munkásaink száma 32 volt. Munkásviszonyok az elmult évben kielégitők voltak. A vállalat további fejlesztése tekintetében uj villamos telep és *gázgyár* létesitése határoztatott el, melyeknek épitése a mult év tavaszán kezdődött és az év végén a telepek üzembe kerültek. A késedelmes szénszállitások az üzemre zavarólag hatottak."

11. Kő-, agyag-, üveg- és cementipar.

Mindazoknak az iparágaknak, amelyek az épitőiparral vannak kapcsolatban, alapja és tere van kerüle-

tünkben. Hogy a *márvány ipar* küzd, annak egyedüli oka a kitermelés nehézsége, illetőleg a termeléshez megkivántató tőkehiány. *A trachitkötermelés és feldolgozás* azonban, miután ennek bányászata csekély költségbe kerül, fokozódó fejlődésnek indult. Az Olt mentén Málnás és a Maros mentén Gödemesterháza község határában állandó és fokozatosan fejlődő munka folyik, a nagy keresletnek, noha több uj vállalat is keletkezett, alig győznek megfelelni. Munkáshiány van.

Nagy fejlődésnek indult a *téglagyártás is.* Meglevő téglagyáraink a nagy szükségletnek nem birnak eleget tenni, e miatt az épitkezési munkálatokban állandó a fennakadás. Marosvásárhely város tanácsa egy ujabb nagyszabásu téglagyár alapitásán fáradozik, melynek fütőanyagát már a földgáz fogja szolgáltatni.

A *cserépgyártás* nagy hiányt képez kerületünkben. A háziiparilag készitett nagybaconi cserép immár nem elégiti ki a kényesebb igényeket. Ujabban Megyesfalván és Szászrégenben állitanak elő gyári fedélcserepet, ez a termelés azonban a szükségletnek csak csekély százalékát elégiti ki.

A *fazekas ipar* immár kiveszőben van. A városi fazekasok annyira nem tartottak lépést a haladó kor igényeivel, hogy egyes vidékek háziiparossága tulszárnyalta őket. *Parajdon* ifj. Mezey Ödön *székely keremiai gyár cég alatt* modern berendezésü agyagipari vállalatot alapitott. Ez a vállalat már első megindulásakor kiemelkedett a szokott keretből. Izléses és versenyképes kályhákat és diszedény.ket gyárt, amelyek megállják a versenyt.

Közöljük a tulajdonosnak a vállalatot ismertető leirását:

„Gyáram berendezése, melyet kerámiai tárgyak, főleg engobe diszedények és cserépkályhák gyártására tervez-

tem, még az egész 1910. év folyamán a kezdet nehézségeivel küzdve, nem nyerhetett teljes befejezést, s igy az üzem is csak korlátolt mértékben indulhatott meg, főleg a kisérletezésekre szoritkozva.

Az üzem rendes megindulását főkép azon körülmény akadályozta, hogy a vizerőt, mely a gyár alapitásának egyik kiindulás pontját képezte, még nem lehetett igénybe venni, mert a vizjog engedélyezése iránt több mint egy év óta beadott kérésem még ma sem nyert végleges elintézést, hanem dacára annak, hogy az illetékes első és másodfoku hatóságok lelkiismeretes pontossággal és gyorsasággal engedélyezték a vizjogot, az ügy épen a harmadik fórumnál, a földmivelésügyi miniszteriumban akadt meg, s dacára többszöri személyes közbenjárásomnak, hónapok óta az ügyben semmi sem történik.

Ilyen helyzetben az 1910. év folyamán a nyers anyagok feldolgozása csupán időnként bérbevett motorerővel vagy kézi erővel történt s 15—20 munkást csupán azért foglalkoztattam, hogy nagy befektetésem teljesen parlagon ne heverjen, s azok az érzékeny veszteségek, melyeket a jelzett késedelemből kifolyólag szenvedek, némi kis részben fedezve legyenek.

A készitett diszedényeket a budapesti iparmüvészeti társulat kiállitásain, állandó bazárjában, a budapesti Uránia mükereskedésben és a közeli fürdőkön értékesitettem, a kályhák pedig részint itt helyben, részint a környéken nyertek elhelyezést.

Munkásaim nagyobb része parajdi és korondi, de tekintve, hogy az itteniek kellő szakértelemmel nem rendelkeznek, egy pár más vármegyéből valót is alkalmaztam.

Tervem azonban az, hogy amennyiben az üzemet teljes erővel megindithatom, első sorban korondi munká-

sokat és tanoncokat alkalmazok, kik háziiparszerüleg a fazekassággal már foglalkoznak, s ezen iparághoz kellő érzékkel birnak. Ezen intentió vezetett engem már a gyár alapitásakor is annyival inkább, mert figyelemmel kisérve azon kezdeményezéseket, melyek ezideig a tek. Iparkamara és a kereskedelmi kormány részéről az agyagiparnak Korond és környékén leendő fejlesztése érdekében történtek, a magam részéről is felkarolandónak tartom ezen iparág továbbfejlesztésének eszméjét ugy üzleti, mint a Székelyföld magasabb érdekei szempontjából.

Ezen törekvésemben természetesen kérnem kell a tek. Iparkamara és a kereskedelmi kormány támogatását is, melyért azonban csupán a gyár teljes berendezése és üzembe helyezése után szándékozom folyamodni, amikor már némi eredményét mutatva fel azon ipari tevékenységnek, melynek a jövőben a Székelyföld egyik legelhagyottabb vidékén egyszerü munkása kívánok lenni, egyszersmint eme tevékenység biztos kereteit is feltárhatom.“

A cement ipar fejlődik. A tárgyalt év elején ismét üzembe hozatott Nagyernye községben egy ujabb gyári vállalat, mely cementlapokat és cementfedélcserepeket készit nagyobb mértékben.

A *hargitai festékgyár* 1910-ben nagyobb forgalmat ért el, a többtermelés 5 kocsi rakomány. A berendezés és a forgótőke hiányossága miatt a nyersanyag nem dogozható fel megfelelő mértékben, emiatt a nagy keresletnek a vállalat nem bir megfelelni.

A *borszéki üvegggár* küzd a kezdet nehézségeivel, de a fejlődése és jövedelmezősége kétséget nem szenvedhet.

A *bükszádi üveggyár* az évet szintén veszteséggel zárta. A vállalat 1910. dec. 15-én „Sepsibükszádi üveggyár Szövetkezet“-té alakult át, üzeme generator gázke-

mencével rendeztetik, miáltal a csehországi üvegárukkal is képes lesz minőségre nézve a versenyt felvenni.

12. Bőripar.

A *timár ipar* állapotát, haladásának szükségeit és a fejlesztés módjait *Sztodola József* jelentése kimeritöen és tanulságosan tárja föl. A jelentést, timár iparosainknak hozzáférhetövé óhajtván tenni, egész terjedelmében közöljük :

„Amit az előbbi évek pénzügyi krizisei nem voltak képesek kivinni, — mondja Sztodola — t. i. a nép széles rétegei életigényeinek megszoritását, azt elvégezte az utolsó év rossz termése. Hasonlókép, mint más ipari cikkek, ugy a börfogyasztás is erős mértékben csökkent. Hozzájárult még a mult év őszi időszakának száraz időjárása, amely a várt javulást nemcsak hogy meg nem hozta, hanem a börüzletet is legkárosabban befolyásolta.

Ezen káros tényezők, amelyekhez a folyton növekedő drágaság párosult, azt eredményezte, hogy hazánk lakossága nemcsak a luxus-cikkek vevésétől tartózkodott, hanem általánosságban a legszükségesebbet sem szerezhette be.

Az ipari és gazdasági munkaerő aránytalanul magas dijazása nem eredményezte a népnek, ezen pontos fogyasztó osztálynak, magasabb vásárló képességét, mert az élelmi cikkek folyton emelkedő drágulása, teljesen felemésztette az ipari cikkek beszerzésére szánt megtakaritásokat.

Pedig a drága munkaerő az ipari vállalkozás jövedelmezőségét teljesen illuzórissá tette és a vállalkozási kedvet egészen megbénitotta.

A megelőző évből megmaradt nagy készbör készletek, ugy talp, mint felsőbörökben annyira befolyásolták

az árak irányzatát, hogy a helyes arányt a nyers-börök áraival összehozni teljesen lehetetlenné vált.

A nyersbőrök árai pedig feltartóztathatlanul emelkedő irányzatot követtek, mert Amerika, amelynek senatusa a mult évben a 15 százalékos behozatali értékvámot megszüntette, állandóan, mint vevő szerepelt Európa piacain.

A nyersbőr beszerzés, amint azt már mult évi jelentéseimben hangoztattam, mind nagyobb nehézségekbe ütközik.

A nyersbőr vásár oly gyakori és oly erős áringadozásoknak van kitéve, hogy a böripar már nem képes többé, mint a mult időkben, biztos alapon calculálni; a bevásárlás mindinkább egy nagy kockázattal járó spekuláció alakját ölti magára.

A helyes calculació a készáru értékesitésére, a nyersbőrök beszerzési árainak alapján, — lehetetlen, mert az utóbbiak árai, azon idő alatt, amig ipari megmunkálkodás alatt álltak, többszöri változásoknak voltak kitéve.

Az értékesitési esélyek ennek folytán nem e nyers anyagok árától függnek, hanem tisztán attól, hogy milyen gazdasági conjuktura uralkodik azon időben, midőn a készáru eladásra kerül. Igen gyakran megesik, hogy a böriparosok drágán vásárolt, nyers anyagból készült termékeiket akkor kénytelenek értékesiteni, midőn a készbőrpiacon visszaeső conjuktura uralkodik.

A bekövetkezett, nagy kockázattal járó sulyos viszonyok magukkal hozták a böripar teljes átalakulását, vagyis a gyors és chromcserzési eljárások meghonositását.

A böriparosok a cserzési és kikészitési eljárásoknak a lehetőség szerinti megröviditésére törekszenek, hogy az uralkodó conjuktura esélyeihez alkalmazkodhassanak.

A nyersbörpiac nyugtalanságát nagyban előmozditják a böraukciókon észlelhető, tisztán spekulációból eredő kinövések.

El nem tagadható másrészt, hogy a nyersbörök árhullámzásai, azok nemzetközi voltára vezethetők vissza.

Amig böriparunk főrészben csakis Ausztriára és hazánkra van utalva és a gyakran kedvezőtlen közgazdasági viszonyainktól függ, — mert hiszen a készbőr kivitel a magas védvámok miatt majdnem lehetetlen, — addig a nyersbör nem ismer országot és határt, mert ezen nyersanyag általános vámmentességgel bir.

A nyersbör drágulására azon körülmény is bir kihatással, hogy az állattenyésztés egyoldaluvá vált és gazdáink a tejgazdaságra tősulyt fektetnek.

A tejtermelésre berendezett gazda nem tenyészthet növendék marhát, mert ez csökkentené a tej termelését, aminek az lett következménye, hogy egész nagy állattenyésztő vidékeken, a tejgazdaság bevezetésével, az állattenyésztéssel felhagytak A nyersbör-szükséglet pedig évről-évre emelkedik, mert nemcsak Amerikában, hanem más országokban is hatalmas fejlődésnek indult a böripar, amely fejlődés pedig abban leli magyarázatát, hogy a készbör mindenféle használata hihetetlen módon emelkedett.

Érdekes, hogy az amerikai börgyárosok nemcsak azért fordulnak Európába nyersbörszükségletük fedezésére, mivel az amerikai állattenyésztés már nem képes óriás méretü szükségletüket fedezni, hanem az amerikai Paeker-Truszt elhatalmaskodása miatt is.

Nevezett nagy mészáros Trusztnak sikerült az összes amerikai hustermelést és ezzel a börtermelést is hatalmába keriteni.

Utolsó időben még a délamerikai hus és börtermelőket is sikerült egyesülésükbe belevonni.

Igaz, hogy ezen Truszt a hus értékesitésére fekteti a fősulyt, de a dolog természetében fekszik, hogy a délamerikai nyersbőrök egységes értékesitésével az európai bőrpiacra is káros befolyást fog gyakorolni.

Eddig Délamerika bőranyagának értékesitését Európa böripara befolyásolta, jövőben ezen fontos piac is a Paeker Truszt befolyása alá kerül. Ezen hatalmas anyagi eszközökkel rendelkező Truszt Európában közvetlenül szándékozik érvényesülni és e célból a chikágói milliárdos Swift nagyvágó és nyersbőrértékesitő cég fióktelepet létesitett Hamburgban és több nagyobb németországi bőrgyárral oly egyezményt kötött, melynél a cég Európában jó nyerességgel elhelyezni nem képes, készbőrré kidolgozni köteles.

A leirt eljárás jellemzi az amerikai kereskedelem előrelátását és élelmességét.

A Swift-cég, hamburgi fiókja révén, teljes és megbizható betekintést nyer az európai böripar belső viszonyaiba.

Mint ezen, hazai böriparunkat is érdeklő tapasztalatokat f. évi november hóban végzett németországi tanulmányutam alkalmával szereztem.

Mindezekből kitünik, hogy böriparunknak nincs kilátása kedvezőbb viszonyok kialakulására a nyersanyag beszerzése körül, sőt nincs kizárva, hogy tekintettel a husdrágaság folytán beállott állatvágások csökkentésére, a nyersbőrök beszerzése körül, még nagyobb nehézségek keletkeznek. A hazánkba is életbeléptetett böraukciók épenséggel nem -felelnek meg az azokhoz támasztott várakozásnak. Maga az intézmény nem rossz, de el nem tagadható, hogy azon szabálytalanságok, amelyek az utolsó időben az összes európai aukciókon mutatkoztak, éles birálatot és gáncsot érdemelnek meg. A nyilvános

böraukció hivatva volna a nyersbör piac hü képét visszatükrözni; ez pedig tiszta lehetetlenség akkor, midön egyes spekuláló közvetitök, meghatalmazás nélkül, csak azért, hogy a kezükben levő, nagy mennyiségü nyersbőrkészletek árait emeljék, — az árakat minden ok nélkül fölverik az aukciókon.

Ezen visszaélések ellen csak ugy lehetne védekezni, ha iparosaink is szervezkednének ugy, mint azt a németországi és utánuk a cseh timárok is megtették.

A németbirodalmi „Zentralverein der Deutscher Lederindustrie“ Németország összes jelentékenyebb bőrgyárosait és timárait tagjai közé számitja.

Ha böriparunk a bekövetkezett, fölötte sulyos helyzet dacára, helyét megállja, az csak nagy intelligenciájának és szaktudásának köszönhető. Hazánk talp, valamint felsöbörgyárosai, anyagi áldozatot nem kimélve, gyáraikat technikailag a legtökéletesebben rendezték be, termékeik minöségét pedig annyira javitották, hogy a versenyt nemcsak az osztrák, hanem a külföld legelső gyáraival is felvehetik. A chromcserzést is annyira felkarolták, hogy a chromos marha-boxbörökkel a külföldi behozatalt hazánkból sikerrel kiszoritják.

A kistimár ipar is, mely 10 év előtt, azaz müködésem kezdetén, a régi, elavult termelési formákhoz görcsösen ragaszkodott és emiatt versenyképességét vesztvén, a tönk szélére jutott, a mostoha viszonyok dacára, anyagilag megizmosodott.

Timáraink belátván tévedésüket, a célirányos állami támogatás segélyével oly eszközök birtokába jutottak, amelyekkel versenyképességüket emelhették és termékeik minöségét javithatták.

Főleg a szövetkezeti, a Reifeisen forma szerinti szervezkedésük szépen halad előre.

Az elmult évben Debreczenben és *Szászrégenben* nagyobbszabásu timárközmühelyek létesültek. Jellemző kistimár iparosaink megváltozott modern világfelfogására, hogy fiaikat timárszakiskolába küldik és hogy számos chrombőrcserzést folytató mühely keletkezett.

Utolsó németországi tanulmányutam alkalmával, kisiparosaink jövő fejlesztését illetőleg azon megdönthetetlen meggyőződésre jutottam, hogy az hazánkban az állam hathatós támogatása mellett, különösen a közmüveltség emelésétől függ. Az iparos középosztályra, mint a gazdag és a szegény népréteg közötti összekötő kapocsra, nagy szükségünk van.

Az iparos középosztály hivatva van idővel a magyar nagyipart is megteremteni. De vajjon elegendő-e azon néprétegek általános müveltsége, amelyekből a tanoncok vagyis a jövő iparos nemzedék kikerül ?

Sajnos, hogy ezen kérdésre nemmel kell felelnünk. Csak akkor, midőn népünk általános müveltsége a nyugati népek müveltségét éri el, kézmüiparunk is progresziv irányban föllendül és a társadalomban azon poziciót tölt be, amelyre hivatva van.

Az általános müveltség emelésével a szakoktatás további kiépitése kell hogy járjon. Csakhogy a szakiskolákban, az időleges mester és segéd tanfolyamok csak akkor lesznek célnak megfelelők, csak akkor fognak az egyes iparágak áldására válni, ha kereskedelmi kormányunk intenciójának megfelelőleg, az elméleti oktatás mellett, a fősulyt a gyakorlatira fektetik.

Ezen iparoktatási irány azonban, minél több gyakorló tanmühelynek létesitését föltételezi. A gyakorló tanmühelyek intelligens iparosok vezetése alatt állhatnának.

A tanonciskolák oly irányu reformálása, hogy a tanoncok, egyes szakmák szerint, a helybeli intelligens

iparosoktól szakszerü oktatásban részesüljenek, szintén nélkülözhetetlen.

Fenti fejtegetéseim eltérnek ugyan a tárgytól, de csak annyiban, amennyiben általánosságban, kisiparunk kivánatos jövö fejlesztéséről szólnak, de a timáriparra teljes mértékben vonatkoznak.

Azon sérelmek felsorolásánál, amelyek timáriparunk fejlödését károsan befolyásolják, ismétlésbe kell esnem, mert azokat minden évben ujból kell hangoztatnom.

A mészáros ipartestületek még mindig nem használnak oly börfejtökéseket, amelyekkel vakmetszések nem fordulhatnak elö.

Az ökörlégy szurásai ellen állattenyésztöink nem védik állataikat; pedig ezen légy által okozott kár a böranyagán — milliókra rug.

Kátránnyal könnyen meg lehet védeni az állat hátát a légy szurásai ellen.

A közrendészeti és köztisztasági szabályok tulszigoru végrehajtása és az 1884. évi XVII. t.-c. intézkedésének helytelen magyarázata miatt, a timáripar fejlesztése sok helyütt, lehetetlenné vált.

Végre nem hagyhatom említés nélkül azon káros befolyást, amit a készbörök minöségére a cserző-zsirozó és egyéb segédanyagoknak, oly gyakran elöforduló silány volta, a kistimároknak okoz. Pedig timáraink könnyen védekezhetnének az öket érzékenyen károsító, rossz minöségü segédanyagok ellen, mert a magyar börkisérleti intézetben *Budapesten, egy oly vegyi laboratorium áll rendelkezésükre, amelyben az összes anyagok csekély díj fizetése mellett vegyileg megvizsgáltatnak.*"

Kerületünkben a Sztodola által is emlitett *százzrégeni közös timármühely* megalakult s a berendezési munkálatokat folyamatba tette. Ez a székelyudvarhelyi után a

második nagyobb timár közös mühely. A timáriparnak általában a száj és körömfájás miatt előállott nagy nyersanyaghiány károsodást okozott.

13. Faipar.

A fürészelt áruk gyártásában az 1907 évi pénzkrizis nyomán előállott pangás a viszonyok jobbra fordultával megszünt. Sőt a székely körvasut forgalomba helyezése óta várakozást felülmuló mértékben megnövekedett a gyári vállalatok száma. Jele ez annak, hogy a székelyföldi puhafa nagy értékkel és kereslettel bir s hogy a külföldön, hová a tömegárut szállitják most is, a kitünö anyagnak nagy kereslete van. Biztositotta a vállalkozók üzleti érdekeit a *fakartell* megteremtése, amelybe a székelyföldi, valamint romániai fatermelök is beléptek. A kartell létesitését indokolttá tette a termelésnél előforduló akadályok ellensulyozása. Ezek az akadályok a nagyra növekedett termelés folytán a szakértö munkáskezek hiányában és a bérviszonyok kiszámithatatlan esélyeiben merültek föl.

„A termelési viszonyok rendkivül terhesek és nyomasztók — irja egyik háromszékmegyei fürészgyáros, — ugy az erdei munkálatok, mint a fuvarozás is kedvezötlenné válnak, mert egyaránt hiány mutatkozik munka és fuvarerőben, dacára annak, hogy a termelök nagy anyagi áldozatokat hoznak, a munkadijakat folytonosan emelik, mely körülmény az anyagárak emelését nemcsak indokolttá, de megérthetövé is teszi. A fürészgyári munkások fizetései is rendkivül magasak, és e mellett, különösen a mezei munka idejében, az alkalmazottak kötelezettségük ellenére, cserben hagyják munkaadóikat, ami ellen sajnos orvoslás nem található. Az átlagos napszám ma K. 3.—3.60, hat kilóméternyi távolságról pedig K. 3.-t fizetünk köbméterenként gömbfa fuvarozásért, ami már tulzott ár. De

ezen terhes munkadijak dacára sohasem lehet elegendő munkaerővel rendelkezni.“

A fürészgyárosok régi panaszukat a vasuti kocsik hiánya miatt most is megujitják és *arra kérik Nagyméltóságodat, hogy a termelésnek sok hátramaradást és kárt okozó bajon a kocsiknak szükségelt mennyiségben rendelkezésre bocsátásával segiteni kegyeskedjék.* Ugyancsak panaszt tesznek a *szőllőkarónak adott fuvarkedvezmény megvonása* végett is, mert e miatt nagyobb távolságokban a hulladékfát nem tudják kiszállitani és értékesiteni.

Az *asztalos ipar* a fakartell következményeit sulyosan érezte. Az anyag ára mindenütt egyformán felszökött, a fürészgyárak tövében dolgozó asztalos ipar is abban az árban volt kénytelen a selejtesebb anyagot vásárolni, mint távolabbi vidékeken a jó árut adták. Az árak szabályozására önként érthetőleg befolyással nem lehetünk s e részben talán maguk a gyárosok sem cselekedhetnek szabad akaratuk szerint, mert köti őket a kartell szabályzata. Mindazáltal a kamara e helyen kifejezést ad ama véleményének, hogy *az asztalos ipar fejlesztését a Székelyföldön első rendü ipari szükségnek tekinti,* egyfelől azért, mert viszonylagosan ez az iparág a legelterjedtebb, másfelől azért, mert a székely nép a faipar iránt bir legtöbb hajlammal. A helyi asztalos iparosoknak az anyagárak szokatlan fölemelése iránti panaszát ennélfogva *jogos sérelemnek* tartja, mert ezen a vidéken, a hol a természetnek gazdag ajándékai kéznél vannak, az arra utalt feldolgozó iparnak nem szabadna *inséget* szenvednie. A méltányosság szempontjából *kérjük tehát a székelyföldi fürészgyárosok összességét, hogy találják módját annak, hogy közös megegyezéssel a helyi iparnak a jó anyagot méltányos árban adják. Egy kis jóakarattal módjukban áll ezt megtenni azoknak a gyárosoknak, akik milliókban dolgoznak, s akiknél e méltányosság*

gyakorlása a számitásokban nem játszhatik szerepet. Ugy is ezek a gyárak kötött időn belül megfognak szünni. Elmulásuk tehát ne maradjon nyom nélkül, hagyják vissza azt a megbecsülendő emléket, hogy a sokat szenvedett székely müves ipar fellendülésének is javára voltak.

Az asztalos ipart müvelő számos apró kisiparos egyebekben sincs panasz hijján. Igy volt mindig és igy lesz még sokáig, a mig a megváltozott életviszonyokkal s nevezetesen a forgalmat irányitó követelményekkel számolni nem tudnak. Ez az ipar is tömegtermelő iparrá alakult át, termelvényeit tovább kiterjedő üzleti alapon a kereskedelem forgalmazza. Elmult tehát az az idő, hogy az iparos mühelyében megrendelőkre várva bonyolitsa le szükkeretü üzleti feladatait. A töke és a számitás uralja immár az asztalos ipart is s mert a kisiparosok ezeket a feltételeket egyenként egyesiteni nem képesek, a józan számitás szerint nincs más hátra, minthogy *tömörüljenek és közös erővel teremtsék elé a mai élet szükségeit. Ha erre még most nem képesek, akkor fogadják el, sőt keressék a közvetitő kereskedelem beavatkozását, mert az legalább biztositja az állandó munkát és a munkának a bizonytalanságot kizáró jövedelmét.* Marosvásárhelyt már e részben kezdés indult s a tapasztalat azt bizonyitja, hogy azok az asztalos iparosok, kik a kereskedelemmel összeférnek, nyugalmas megélhetést képesek maguknak biztositani, amellett, hogy szakmájukban való tökéletesedésük is észrevehetően megnyilvánul.

Az asztalos ipar haladásában példátadóan vezet a marosvásárhelyi *Mestitz-cég*. Ötven év előtt alakult kis mühelyből nött ki számottevő gyárrá, most a második családbeli generáció munkál tovább fejlesztésén. A tárgyalt évben a tömör butorok gyártását vette föl üzletkörébe s mert e cikkek nagyobbodó forgalmát a köz-

szükség eleve biztositja, hozzáfogtak a gyár megnagyobbitásához. Ugyancsak a butor fejlesztés terén müködik sikerrel a *Székely és Réti* marosvásárhelyi cég, mely üzletkörét az erdélyi részek nagy területére kiterjesztette. A butorok jó részét sajnos, még idegenből hozatja, de dolgozik beállitott saját mühelyének bővitésén is, amellett, hogy számos kis mühelyt lát el állandó munkával. Az épületmunkák gyártására *Bustya Lajos* szintén marosvásárhelyi cég rendezett be gyártelepet, mely az itteni nagy épitkezések mellett igazi szükséget töltött be. Nem szokásunk egyéneket fölemlegetni, ezekről sem reklámképpen szóltunk, csak bizonyitani kivántuk, hogy az asztalos ipar fejlödésének kerületünkben tere van.

Az *esztergályos és faragó* ipar a sima butorok divatja miatt szenved és kipusztulóban van.

A *kerékgyártó ipar*, ahol a finomabb kocsigyártást üzik fejlödésben van, a tárgyalt évben is elég munkája akadt. Ellenben a paraszt kocsik és gazdasági járművek készitésével foglalkozó iparosok sulyosan érezték az állatzárlat folytán beállott forgalom hiányt.

14. Ruházati ipar.

Az általános részben is emlitettük, hogy a ruházati ipar általában hanyatlóban van. A panasz- és jajszó végig vonul a kisiparosok jelentésein. Sajnos, hogy a javulás feltételeit lehetetlen körülményekben keresik. Egyik a régi céhrendszer visszaállitását, másik a gyári termékek kitiltását és a legtöbb az önálló vámterület felállitását követeli. Arra nézve azonban, hogy a mai általános gazdasági viszonyok által teremtett helyzetben ki-ki, hogy segithetne magán, javaslatuk nincs. Erre az iparcsoportra még inkább talál, amit az asztalos iparnál elmondottunk, hogy tudniillik a termelvények forgalmát a töke és a

kereskedelem irányitják. S ha hozzávesszük, hogy a sürün változó divatnak alávetett ruházati cikkek a korral megszakitás nélkül való haladást kivánnak, akkor rámutattunk a baj gyökerére. Ezt az állapotot semmivel visszacsinálni nem lehet, mert ebben nem intézmények s nem kormányok, hanem a világhaladás állitott föl törvényeket. Amikor még a szabó is cipőjét a boltból vásárolja s megforditva a cipész is felső ruhájának megszerzésében hasonlóan jár el, akkor tiltó rendszabályokat felállitani nem lehet, mert a megnövekedett szükségletekben való megszoritás ellen maga az uj korszakba nevelödött nagyközönség tiltakoznék.

Azt a tömeg kisiparosságot, mely a ruházati ipart üzi, mindamellett semmiesetre sem szabad magára hagyni. Törekvésének abban való megnyilvánulását, mely a *tömegtermelésre* való áttérésre irányul, mindenképpen támogatni kell. A kormány — meg vagyunk győződve — nem is zárkózik el ily mozgalmak elöl. Elsőnek éppen a külföldről nagy mennyiségben importált ruházati cikkek viszszaszoritására a legmesszebbmenő áldozatokat hozta eddig is ott, ahol egészséges alapon nyugvó kisipari *szövetkezés* jött létre. Elég rámutatnunk a szegedi példára, hol a cipészek és csizmadiák szövetkezetének gyönyörü gyára áll az állam támogatása révén müködésben. Csak *megértésre* és *összetartásra* jussanak a kisiparosok maguk között akkor meglehetnek győződve, hogy minden tényező, föl a kormányig és maga a hazai ipartermelés fontosságától áthatott társadalom is a legkészségesebb segitője lesz céljának elérésében.

Ezt a kort megváltoztatni sem panaszkodással, sem zugolódással nem lehet. Mi kell átalakuljunk a korhoz, hogy benne önmagunkat is feltaláljuk. Ezt a tanácsot adjuk kisiparosainknak, azon készséges igéret kijelentésé-

vel, hogy a kamarának tanácsadó és irányitó közremüködését ebben való törekvésükben mindenkor igénybe vehetik.

Az *önálló vámterületet* minden magyar ember óhajtja és megnyugtathatjuk a kisiparosságot, hogy éppen ez a kamara volt, mely ebben a kérdésben elsőnek határozott állást foglalt és nem szünt meg és nem fog megszünni ezen az álláspontón megmaradni

Egy nagy sérelmét a *csizmadia iparnak* föl kell emlitsük. A *rabmunka* terjesztése ellen még a mult évben panasszal éltek a marosvásárhelyi csizmadiák. Mi fölterjesztésben orvoslást kértünk erre s e fölterjesztésünket a többi hazai kamarák is pártolták. A panasz lényege az, hogy a fegyházak, különösen pedig a *nagyenyedi fegyház* a falusi szövetkezeti boltokat elárasztják a rabok által készitett *bakancsokkal.* Az olcsó munkát a nép veszi s a csizmaviseletet kezdik elhagyni azokban a falukban is, hol addig csizmán kivül más lábbelit nem hordtak. *Arra kértük Nagyméltóságod hivatali elődjét, hogy az igazságügyi miniszter urnál a lábbelikészités fegyházakban való müvelésének beszüntetését sürgetni sziveskedjék.* E kérésünket felujitjuk ezuttal is, mert a további tapasztalatok csak megerősitettek abban, hogy a rabiparnak ebben való térfoglalása helyrehozhatatlan kárt okoz a csizmadia ipart üzőknek s mert ez a körülmény azt az el nem osztható téves látszatot kelti az iparosok körében, hogy *a kormány ellene van a kisiparnak.* Amikor csak Marosvásárhelyt több mint 400 önálló csizmadia iparos és ugyanannyi polgári család van életexistenciájában megtámadva, akkor érthető, hogy mily nagy foku ezeknek az embereknek, ez esetben jogos elkeseredése.

15. Szövő- és fonóipar.

A sepsiszentgyörgyi Klinger-féle szövögyár a következőket irja :

„A munkáshiány sajnálatraméltó jelensége, amelyet már a multban is többször szóvá tettem, hovatovább mindinkább érezhetővé válik nálunk. Már a mult évben kényeszritve voltunk az ország más megyéiből saját költségünkön munkásokat idehozatni, ami azonban a táplált reményeket nem valósitotta meg, mert csekély kivétellel ezek is néhány havi itt tartózkodás után visszavándoroltak régebbi lakóhelyükre. Nagy hátránya a helybeli munkásoknál konstatálható kitartás hiánya, ugy, hogy folyton előfordul, hogy munkások, akiket hónapokon keresztül 1—1.50 korona tanuló-napszám mellett nagy költséggel kiképeztetek és kitanittatok, minden ok nélkül ott hagyja a munkát, anélkül, hogy okát adná, minden jelentkezés nélkül. A munkások könnyebb és olcsóbb élelmezése céljából a mult évben felállitottunk nagy költséggel egy munkáskonyhát, ahol minden munkás olcsó és jó ebédet és vacsorát kap. Ezen intézmény sem hozta meg a várt eredményt, mert a következőképen okolja meg egyik-másik a konyha mellőzését: „Hála istennek még nincs reá szükségem, hogy munkáskonyhában egyek, mert van még miből főzni otthon.“ Megkiséreltük a munkásságot a helyi lapok utján is ezen téves felfogásában felvilágositani, azonban minden eredmény nélkül.

A fonal beszerzése nagy nehézségekbe ütközik, mert a len- és pamutárak rendkivül magas emelkedést mutatnak s hozzá még nagy hiány is érezhető a nyers anyagban.

Nem hagyhatjuk felemlitetlenül, hogy az élelmi cikkek áremelkedése Sepsiszentgyörgyön nagyon érezhetővé vált, amig évek előtt még mindig olcsóbb viszonyok voltak, mint a környék közeli városaiban. Természetesen ez maga után vonta általában a munkabérek felemelését az egész vonalon.

A mult évben épitett fonal-festő és fehéritő gyárunkat a legmodernebbül 1000 font napi festésre berendeztük és üzembe helyeztük, ugy, hogy fonalfestés tekintetében a legkényesebb igényeknek is mefelelhetünk."

A kisebb *takács iparnak* immár csak Székelyudvarhelyt van nehány müvelője. Helyzete rossz és javulásra a mai termelési viszonyok mellett nincs is kilátása. Egyik székelyudvarhelyi takács felpanaszolja, hogy a posztószövésben jól képzett fiát a zsolnai gyár nem akarta fölvenni. Nincs módunkban utána járni a dolognak, de amikor Magyarországon minden gyári vállalat munkáhiány miatt panaszkodik, akkor alig hihető el, hogy a székely fiut azért, mert székely, ne alkalmaznák,

A *sepsiszentgyörgyi* Sequens-féle posztógyár hiányos berendezése miatt akadályokkal küzd. Legnagyobb hiánya az apretirozó gép. Szó volt, hogy részvénytársasággá vagy betéti társasággá alakul át. A berendezés hiányainak pótlására s a forgó tőke előteremtésére jobb megoldást ennél mi sem ajánlhatunk. A szakértelemmel vezetett és immár terjedt piaccal biró vállalat bármelyik pénzintézet befektetését is jól gyümölcsöztethetné.

A kötélverő ipart az állatzárlat nyomorgatta. Hiába látogatták a vásárokat, amig a zárlat tartott alig adtak el valamit. Az anyag szünetet nem tartva drágul és munkást ebben az iparban nem lehet kapni, mert az ifjabb nemzedék nem tanulja.

16. Élelmezési és élvezeti cikkek gyártása.

A *malom ipar* nagyobbodó versenynek van kitéve, a benzinmotoros kis malmok szaporodása miatt. Ezért egyes régi malmok nagy és jó vidékeket vesztvén el, sok nehézséggek küzdenek.

A marosvásárhelyi cukorgyár jelentése szerint a répatermés ugy mennyiségileg, mint minőségileg kielégitő volt. A minőség azonban az 1907. és 1908. évek kitünő cukortartalmát nem érte el. Az árak a világszerte keletkezett tultermelés miatt visszaestek s ennek következtében a bövebb termés a várt hasznot nem bozhatta meg.

A cukrász ipar a forgalom emelkedése és az igények fokozódása következtében fejlődésben van.

A mészáros ipar a legnehezebb évek egyikét élte át a csapásként elterjedt száj- és körömfájás miatt. Vágómarhát alig lehetett kapni, ami jó áru eladásra került, a fölött a versenyzők lehetetlen árakig licitáltak. Az üzletre reáfizettek s akiknek kitartásuk nem volt a zárlatot áthuzni, azok elbuktak. A vágómarhákban való hiány egyébiránt nem uj keletü. A mult évi betegség csak igazolta, hogy a rendellenesség inséget képes hozni még oly vidékre is, mint a Székelyföld, mely egykor hires és keresett volt bő marhatenyészete miatt. A baj oka a legelő hiány, ezt a hiányt pedig elpalástolhatatlanul a *tagositás és arányositás okozta, vesztére sok ezer székely családnak, melynek kenyere, gazdasága és még foghatóbban szólva : telekkönyve a marhatenyésztés volt.* Ezt sinyli most a mészáros ipar küzdelmével együtt a fogyasztó közönség is. A székely kirendeltség e részben is a helyzet javitására sietett, dolgozik és nagy áldozatokat hoz a legelőfelujitásért. Eredménye kétségtelenül lesz, de a régi jobb állapotokat nem fogja visszaállitani megkétszerezett munkával és pénzzel sem.

A hentes ipar helyzete jobb volt. Nem azért, mintha a sertéshiány itt sem okozott volna bajt, hanem azért, mert az egyes városokban megnövekedett közszükséglet a nélkülözhetetlen hentes áruért bármilyen árt is megfizetett.

A sütő ipar rossz üzletévről ad számot. Befolyásolta a sütő árut is a zárlat miatt előállott forgalomzavar. A liszt minőségileg gyöngébb volt s ahoz képest elég drága. A munkásviszonyok is ebben az iparban rosszak, mert ritkán és kevésbbé intelligens ifjak lépnek erre az éjszakai munkát kivánó pályára. A házi sütés és kenyérkereskedés ellen önként érthetőleg a tanult sütő iparosok ismételten felemelik tiltakozó szavukat.

A turógyártás és vajtermelés a földmivelésügyi kirendeltség támogatása és irányitása mellett szép fejlödésnek indult, noha az elmult esztendő állatbetegsége ebben is okozott zavart és itt-ott visszaesést.

A szesztermelés állapota jobb volt, mint a megelőző évben azért, hogy több termés volt és a burgonya, mely most tömeganyagát adja a szesztermelésnek, kitünő minőségben termett. Az év egyéb rendellenes gazdasági esélyei azonban nem hagyták érintetlenül ezt az ipart sem, mire nézve egyik kézdivásárhelyi szeszgyáros a következőket mondja:

„A mult 1910. évi szesztermelés és annak értékesitése még türhető és normális volt, amig a jelen évi kilátások nem igérnek jövedelmet, sőt visszaesést, mert jelenben a szesz eladásnál nagy a konkurencia és hogy rá vagyunk utalva arra. hogy nyers szeszünket el kell adni a finomitó szeszgyárnak olcsón, melyel szemben velünk, a mi szeszünkkel konkurál és elnyom, elveszi régi vevőinket, (mert nincs finomitónk), mig a jelen évben a hizó marhák beállitása oly drága volt, hogy azt meghizhalt állapotukban sem lehet drágábban elárusitani, mint ahogy az beszereztetett.

Hitelviszonyaink kielégitők, mert jóhitelü és szolid emberek 6—$6^1/_2$%-ra kapnak hitelt.

Ami a munkásviszonyokat illeti az a legnagyobb mértékben továbbra türhetetlenek, kétszeres bérösszeget

fizetünk mint ezelőtt 2 évvel is jó élelmezés mellett, s mégis nagy a cselédhiány, mert mid az erdő telepfürészekre igyekeznek.

Általánosságban véve nagy a zugolódás és panasz az iparos osztály részéről, a munkásbiztositásra, a betegsegélyező és balesetbiztositási ügykezelésre, mert ez a hiányos kezelés és más dolgok miatt igen *terhelőleg hat az iparos osztályra.*

Az iparfelügyelet is sok szekaturával üldöz és terhel minket iparosokat, akkor is, midőn minden a gyáraink körül rendben van, ha tetszik az iparfelügyelőnek és esetleg rossz kedve van, kazánjainkat kilukasztja, amit pedig meg tehet egy uj kazánnal is és eltiltja a használattól, szóval ha neki tetszik az üzemet is beszünteti és ujat kell a kazán helyett beállitani, habár az még 10—15 évig is használható lenne és sok más egyebekkel is általa zaklatva vagyunk."

A sörgyártás állandó fejlödésben van. Ezt az ipart *Bürger Albert* marosvásárhelyi sörgyáros nagy szakértelemmel, a termelési eljárás felujitásával és ujabb tetemes befektetésekkel elsőrendü vállalattá emelte. Termékeit jóságánál fogva nemcsak az erdélyi részekben mindenütt, hanem a Királyhágón inneni részekben is fogyasztják. Természetesen a *söradó magassága* gátolja abban, hogy a külföldi termelés versenyét legyőzze. Ennek az adónak mérséklését évről-évre kértük és most is megujitjuk komoly erkölcsi szükségből: — a *pálinkaivás veszedelmes terjedésének korlátozása végett.*

A málnási Siculia szénsavgyár r.-t. jelenti, hogy helyzete folyton rosszabbodik, s ezt az áldatlan verseny okozza. „Ezt 3 utolsó évi zárszámadásainkkal igazoltuk a keresk.- és pénzügyminiszteriumoknak, s ezek alapján kértük, hogy az eddig 10 éven át élvezett adómentessé-

günket hosszabitsák meg még további 5 évre, de ezen kérésünkkel el lettünk utasitva, pedig azt is igazoltuk, hogy eddigi export üzletünket is el fogjuk veszíteni, mert a mult évben ujabb két szénsavgyár állittatott fel Bukarestben, melyek versenye a 20 centimről 15 centimre leszállitott kg.-kénti vámdij mellett is lehetetlenné teszik ránk nézve a kivitelt."

17. Épitő ipar.

Az *épitő ipar* a legjobb mesterségek közé tartozik egy idő óta s azok, akik a megfelelő szakértelemmel birnak és elég szorgalmasak, különösen a körvasut mentén felujuló életben helyt állani, gyarapodnak is. Nem mondjuk ezzel azt, hogy a lefolyt év kedvező lett volna erre az iparra. Mert a marhavész itt is számitáson felüli károsodást okozott. Volt idő, mikor a fuvar ára kétszeresre szökött fel s e körülmény a legreálisabb számitásokat is megnyirbálta. De munka volt bőven a körvasut mentén végig. Azonban az emlitett akadályon kivül az anyaghiány is tetőzte az esztendőnek kétes kimenetelét.

A panaszok ezenkivül a munkásviszonyok nehézsége miatt merülnek fel. A változó és mondhatni váratlan fellendülés készületlenül találta az épitő iparosokat. Komoly figyelmet mindeddig a munkásnevelésre nem forditottak s ezért ebben a fontos iparágban intelligens tömegmunkásokat nem neveltek. Ez a mulasztás hat most vissza és okozza részben a meg nem értést és keserüséget.

Nemcsak a közvetlenül érdekelt vállalkozó iparosságnak, hanem a közönségnek, a közgazdaságnak és kulturának érdekében áll, hogy ebben a fontos, maradandó alkotásokat teremtő iparban a munkás elem is

hivatásának magaslatára emelkedjék s a munkásságot itt is, ott is ne anafalbéta napszomosság pótolja.

A haladásnak a kezdete e tekintetben meg van, de az iparosok értsenek egyet és ellenőrizzék egymást, hogy ebbe a tudást, pontosságot és ambiciót igénylő munkába még ha egyelőre áldozattal is jár, értékes elemet nevelnek bele, hogy az a fellendülés, ami előreláthatólag tovább is tartani fog, jövendő nemzedékeknek nyugalmasabb állapotot biztositson.

18. Vegyi ipar.

A marosvásárhelyi *„Első székelyföldi gőzszappangyár"* fokozódó fejlődéséről adhatunk ezuttal is számot. Hogy a külföldi nagy behozatal erős versenyre utalja az egyetlen székelyföldi vállalatot az természetes s éppen ezért érdeméül tudjuk a vállalatnak, hogy oly viszonyok között, amikor már a fogyasztó közönség elszokott az egyidőben kihalt hazai termeléstől, felveszi a küzdelmet s az adott viszonyok között készitményeinek javitásával poziciót teremt magának.

19. Sokszorositó ipar.

A *nyomdák* száma szaporodik és itt-ott fölös számban van belőlük. E körülmény erős versenyt idézett elő, minek következménye az lett, hogy az egykor a jobbak közé tartozó mesterség üzői panaszszal vannak eltelve. Az állami hivatalok nyomtatvány szükségletének a központból való fedezését sérelmesnek tartják. A jó és tömeges munka hiánya mellett a munkásság erős szociális hajlamai okoznak keserüséget. A sürün megujuló bérkövetelések és sztrájkok bénitják a jeles iparnak kielégitő haladását.

A *könyvkötő* ipar helyzete sem kedvezőbb. *A könyvkereskedések ellen szól panaszuk, melyek könyvkötészeti munkák végzését is közvetitik. Arra kérik Nagyméltóságodat, hogy ezt az anomáliát rendelettel megszüntetni kegyeskedjék.* A munkásviszonyok itt sem kielégitők.

A *fényképészeti* iparban nincs változás. A jól képzett és pontos fényképész jó keresetnek örvend. Az amatör fényképészek tulkapásait nehézményezik és azt mondják, hogy miért kellett őket a képesitéshez kötött iparcsoportba sorozni, amikor a képesittetlenség ellen nincsenek megvédve.

19. Szivargyártás.

A sepsiszentgyörgyi dohánygyár általános árjegyzékbeli szivarok és szivarkák gyártásával foglalkozott, melyek előállitásához a felhasznált nyers anyagot más m. kir. dohánygyárak és dohány beváltó hivatalok szállitották.

Feldolgoztatott az 1910. évben bel és külföldi dohányból összesen 189.459 kilogram, az ebből nyert félgyártmányok-, a minek összsulya 140.458 kgrot tett ki a szivar és szivarka gyártásnál nyertek felhasználást.

Előállittatott a szivar gyártásnál:

A.	betüs	Trabuccos . .	351·000
BB.	„	Brittanika . .	199·800
E.	„	Cuba Portoricó .	378·800
F.	„	Portoricó . . .	1·367·700
H.	„	Vegyes külföldi .	5·733·300

A szivarka gyártásnál ez évben vette kezdetét a dráma szivarka gyártása, melyből 43·250,900 darab, mig a már régebben bevezetett virginia szivarkából 50.145.200 darab állittatott elő, mely gyártmányok for-

galomba hozatal céljából m. kir. dohányáruda raktárak nak szállittattak el.

A munkások létszáma 550—600 között váltakozott, minthogy azonban e gyár körülbelül 800 munkás részére terveztetett, a munkás viszonyok teljesen kielégitőknek nem mondhatók. Ezen munkások a m. kir. dohánygyári munkásbetegsegélyző pénztárnak kötelezett tagjai, kik megbetegedés esetén ingyen orvosi gyógykezelésben és gyógyszerekben, továbbá ezenkivül a férfi munkások 1 korona 30 fillér, a női munkások pedig 95 fillér napi táppénzben részesülnek : 10 év előtti munkaképtelenség esetén végkielégitést, 10 év után nyugdijat, elhalálozásuk esetében pedig 60 korona temetkezési járulékot kapnak.

III. Háziipar.

E jelentés során többször emlitettük a háziipar helyi jelentőségét és szorgos kifejlesztésének szükségét; *Mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy a volt kormányok által nem egyszer tett igéretet valóra váltani kegyeskedjék.*

Ha tudnánk más módot ajánlani, főként a demorizáló *cselédvándorlás* meggátlására, szivesen ajánlanánk egyebet is, de az adott viszonyok között a háziipar fejlesztésén kivül más megoldást nem tudunk ajánlani. A helyi életviszonyok szabnak irányt az ebben való tevékenységnek. A mi másutt talán kipróbáltatott és bevált, az itt aligha vezetne célra. A szertelen cselédvándorlást pedig most kell megállitani, mert az állandóságtól és helyhezkötöttségtől elszokott nép nem fogja ráadni magát sem a komoly tanulásra, sem az egyoldalu munka folytatására s akkor a mentő akció hiábavaló lesz.

A felelős kötelesség rákényszerit, hogy az évtizedeken át késleltetett és immár csaknem elkésett ügynek rendezését siettessük. Ha a kormánynak volt gondja a székely föld-

mivelésügy fejlesztésére, akkor gondoskodnia kellene a székely háziiparról is, mely a termő földben szegény vidékeket is élethez juttatni lenne hivatva. A most folyamatban álló kormány akciónak is csak ugy lehet sikere, hogyha kiterjesztéssel az ipari keresetre utalt népesség érdekének felkarolásával kiegészittetik. Hogy ne mondjunk mást, a munkás kezek állandó távollétét a helyi időszaki mezőgazdasági munka is érzi és szenvedi. Tehát ennek is érdekében van, hogy a tömeg szegény nép itthon foglalkozást találjon és itt maradjon.

Megtettük mi is és más illetékes tényezők is ujabb javaslatunkat a kormánynak, a székely ipari kirendeltség felállitása érdekében. Tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, kegyeskedjék ebben lehetőleg mielébb dönteni.

IV. Fürdők.

A *fürdőtörvény* megalkotásának késleltetése sok panaszra ad okot. A több mint tiz éves várakozás határozottan káros visszahatással volt a mi számtalan apró. és anyagiakban szegéuy fürdőinkre, mert ezek az időszerü kezdeményezéseket is elmulasztották abban a bizodalomban, hogy a jó törvény elősegiti az eddigi mulasztások helyrepótlását. Kivételt csak egy pár fürdő képezett, melynek körültekintöbb és vállalkozóbb szellemü intézősége az adott viszonyok között is fenntartotta nivóját.

Még szerencse, hogy egyes közéleti tényezők s itt-ott néha a társadalom is számon tartották azt a nagy gazdasági tőkét, amelylyel a Székelyföld fürdőiben és páratlan változatosságu és bőségü gyógyvizeiben bir s azok iránt legalább figyelmet kelteni törekedtek. Ezek között volt a kamara is, mely közgazdasági tevékenységének feladatai közé sorozta a fürdőügyet s nemcsak nyil-

vántartotta, hanem ahol csak alkalma nyilt támogatott minden idevágó törekvést. Ennek folytán a kérdés a nehéz átmeneti viszonyok között is legalább felszinen maradt és élt a remény, hogy valamikor a Székelyföldnek is jó hire messze elterjed s egy növekedő idegenforgalomnak vonzó területévé alakul át. A fürdőtörvény késik ugyan, de egyik főkellék: a vasut részben megadatott. Ennek birtokában immár csinálni is lehet valamit.

Maga a székelykörvasut egyik legszebb turisztikai vonala az országnak, mely a keleti kárpátok tövében fut le a tömösi szorosig. Belekapcsolódván mindkét végén a fővasutvonalba, az országnak leghosszabb és legváltozatosabb körforgalmu vonalát alakitotta ki, mely a Királyhágó két pontján fut be Erdélybe s keleten és délen a Karpát-határhegységen át hagyja el az országot. Hogyha ezt az érdekes vonalat itthon és a külföldön feltedezik a nagyközönségnek, akkor itt egy eleven forgása indul meg az idegen áramlatnak, mely benépesiti elsőnek a fürdőket. A többi magától következik. Hogyha szakértelemmel és tőkével rendelkező tényezőket is erre hoz majd utjuk, azok önkéntelenül rá kell bukkanjanak parlagon heverő gazdasági kincsekre is. A kiterjedő figyelem érdeklődést kel keltsen illetékes körökben is s nyomában megindulhat az alkotásoknak a sorozata, melyeknek feltételeit érezzük és tudjuk.

A kérdésnek ez a része már megérett. A helyi érdekeltség készen áll a maga erkölcsi és tőle telhető anyagi erejét összeadni, hogy az idegen forgalmat előkészitő és irányitó szervezetet, egyelőre a Székelyföldön, idővel pedig az egész erdélyi részre kiterjedőleg megalkossa. Nemcsak a fürdők, de a vármegyék, a városok, gazdasági és társadalmi tényezők is csatlakoztak *a székelyföldi idegen forgalmi szövetség* létrehozására megindult mozgalomhoz. Ez

a Szövetség a jelekből ítélve, mihamar létre is fog jönni, hogy nagy horderejü, a gazdasági és kulturális életbe is felujitó hatással levő tevékenységét megkezdje.

Amidőn a közszükségnek s az ezt átértő közvéleménynek ezen fontos jelenségéről számot adunk, tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy ezt a készséget érdeklődéssel s annak idején a kormány részéről leendő hathatós támogatással méltányolni kegyeskedjék.

Fürdőink tavalyi állapotáról a következőkben számolunk be:

Borszék 2052 vendéggel zárta be az idényt. Ezek között 183 fürdővendég romániai volt. Bevezette a villanyvilágitást s a közlekedés gyorsitására 3 drb. automobilt állitott be. Tervbe vette egy modern gyógycsarnok épitését. A vasut bevezetését kérelmezi.

Csikszereda. Pompás meleg borviz fürdőit csak a helyi közönség használja. Fürdőteleppé átalakitását a tőke hiány akadályozta.

Előpatak. 925 állandó és 1057 átfutó vendége volt. Külföldi: 165 állandó és 365 átfutó. Tervbe vette egy uj meleggyógyfürdő és vizgyógyintézet létesitését. Vasut nem érinti és ennek hiányát sinyli a maga nemében páratlanul álló gyógyfürdő.

Hargita. Az országnak legmagasabban fekvő klimatikus gyógyfürdő fejlődését a megközelités nehézsége akadályozza. A tulajdonos Csikcsicsó község sem tőkével, sem szakértelemmel nem rendelkezik. Ezért a fürdőt eladóvá tette, de mindeddig vevője nem akadt. Tavaly 300 vendége volt.

Homoród fürdő hozzáértő bérlő kezelése alá került, ki az elhanyagolt fürdő kifejlesztésén sikeresen munkál. Itt is a vonat hiány akadályozza, hogy a gyönyörü fekvésü és pompás borvizekkel biró fürdő gyógyhatásához

méltó arányban kifejlödjön. Tavaly 363 állandó vendége volt.

Korond. Szintén kiesik a vasut hálózat forgalmából s ez az oka annak, hogy az erdélyi részek legrégibb fürdője stagnál. Ez az egyetlen fürdő, amelynek telitett szénsavas-vasas és sós vize van. Vendégeinek száma 217 volt.

Kovászna. A hires „pokolsár" felbuzogása csökkent s e miatt a fürdő látogatottsága hanyatlott. Az idén rendbe hozták a szeszélyes fürdő medencét s az a közönség, mely generációkon át becsülni tanulta a pokolsár gyógyitó erejét, ismét tömegesebben keresi fel. Tavaly 281 állandó vendége volt.

Málnás. „Siculia" és „Mária forrás" gyógyvizeinek elterjedésével a nemrég még jelentéktelen kis fürdő is kezd kiemelkedni. Tavaly 324 vendége volt.

Sugás. Inkább nyaralóhely, a sepsiszentgyörgyieknek kedvelt kiránduló helye, amely pár év óta járhatatlan utjának dacára is rohamosan élénkül. Tavaly 250 vendége volt.

Székelyudvarhely városnak két sósfürdőjét és a szomszédos *Szejke* timsós fürdőit a helyi és közel vidéki közönség használja.

Tusnád. Válságos helyzetéből végre kimentette a kormány a 350.000 koronás olcsó törlesztéses kölcsön kieszközlésével. A teher fennáll ugyan, de kevesebb törlesztési részletet és kamatot kell fizessen utána. A fürdő remek völgyben vasut mellett tekszik s mihelyt az idegen forgalom erre felé megindul, nagyobb arányu fellendülése is elfog következni. Tavaly 1630 vendége volt, köztük 236 külföldi.

Zsögöd. Állandó vendége egyszerü berendezése miatt tavaly is kevés volt, de a közel vidék közönsége sürün keresi föl egész nyáron át a pompás hideg borviz fürdő

ket. A vasut közelsége e kis fürdőt is egykor kifogja emelni az ismeretlenségből.

Kászonjakabfalva, Kiruly, Lobogó, Dobogó, Szentkeresztbánya, Görgénysóakna, Alsóidecs, Maroshéviz stb. fürdőkről érdemleges feljegyezni valónk nincs.

Szováta a legfelkapottabb fürdője ma az erdélyi részeknek, melyet főleg a budapesti közönség látogat nagy számban. Fejlődése szünetet nem tart, gazdag sósfürdői és nagy erdőségei tág perspektivát nyujtanak további növekedésére. Hogy a szükséges eszközökben hiány elő ne állhasson, az érdekeltség részvénytársaság kezébe akarja tenni a fürdő sorsát.

V. Közlekedés.

1. Vasutak.

A *székelykörvasut* áldásos hatását a bevezetésben méltattuk. Hogy a körvasut épitését elrendelő törvénybe iktatott *székelyudvarhelyi kapcsolat* létesitése is immár égető szükséggé vált, azt nem kell különösebben hangsulyoznunk. A természeti kincsekben gazdag Hargita hegység átszelése nemcsak gazdasági okokból, hanem népmentési szükségből is sürgössé vált. Ez az a vidék, mely a gazdasági kultura hiányait szenvedi s amely emiatt anyagilag, erkölcsileg és fizikailag pusztul. *A legtömörebb és a legtisztább székelység kiáltó bajai halaszthatatlan kötelességünkké teszik, hogy ennek az összekötő vasutnak mielőbbi — államköltségen,* (mert hiszen a leszegényedett vidék maga erején képtelen) *való kiépitését ismételten sürgessük.* És pedig ne Vaslábnak, hanem a Hargita ipari anyagokban bővelkedő területén át: *Székelyudvarhely és Csikszereda között.* E kapcsolat mellett szól a nemzeti érdek is; ebben való mulasztásokat köteles pótolnia a felvilágosodottabb nemzeti politikának, mely sulyos mulasztásokat

követett el azzal, hogy Erdélyben a nehány tiszta magyar város összeköttetését feledésben hagyta volt.

A Feketetengerhez való közelebb jutás kérdése immár a helyi közvéleményt is élénkebben foglalkoztatja. A mit nagy Széchenyi István jó két emberöltő előtt meglátott s a gazdasági politika egyik céljául kijelölt, azt ma már a nagyközönség akaratlanul érzi. Kár, hogy a kik idejében látták és tudták is ennek a közlekedési szükségnek nagy jelentőségét, nem követték a kijelölt irányt akkor, amikor Magyarország állami életének uj berendezkedése nekik erre módot nyujtott.

Most az óriásilag megnövekedett állami szükségletek mellett természetesen késik a kedvező alkalom. A minden téren feltörő tülekedés versenyében a messzebb ható nagy célok háttérbe szorulnak, még akkor is, amikor azokat megértő államférfiak kerülnek az ország élére.

Nekünk azonban hallgatnunk nem lehet; amikor világosan áll előttünk, hogy a székely bajok ebben gyökerező kormányzati mulasztásokból eredtek, akkor a székely közgazdasági ügyek élére állitott kamarának kötelessége ismételten és ismételten szóba hoznia a dolgot.

A közel multban magánkezdeményezés és vállalkozás révén a valósulás stádiuma előtt állott az *ágostonfalva—kézdivásárhelyi vasutvonal kiépitése,* mely Soósmezőn át Galaccal s azontul a Feketetengerrel nyert volna kapcsolatot. Pozitiv adataink nincsenek arra, hogy e kitünő terv miért dölt dugába, de ha a kormánynak volt tudomása róla, aminthogy volt, elökellett volna segitenie azt. Reánk nézve mellékes, hogy ki csinálja a vasutakat; az a fő, hogy legyen. *Ezt a kérdést Nagyméltóságod figyelmébe ajánljuk, a tengerhez való férkőzés szükségén kivül helyi okokból is.* Kézdivásárhely és vidéke volt a kö-

zelmult időkig a székelységnek az ipari és kereskedelmi haladásban vezető területe.

Népének életrevalósága élénk összeköttetést tartott fenn a vámháboruig Romániával s ez vagyonossá tette. Azóta a szerzett vagyon pusztul és jórészben elpusztult, magával sodorván a lakósság ezreit. A hanyatlásban megállás nincs, mert az egykori jó világot fölidéző ujabb feltételek nem jönnek segitségre. Szomoru elhagyottság feküdt a messze kitolt délkeleti határszög területére, hol immár napszámos sorsba sülyedt utódok és lakatlanul maradt házak jelzik az elpalástolhatatlan pusztulást.

A tárgyalt évben mozgalom indult meg ugyancsak *Ágostonfalvától kiindulva Magyarhermányig vezetendő helyi érdekü vonal* épitése érdekében. Ennek mint értesülünk nincsen akadálya. A Magyarhermány határában talált vasércek kiaknázása végett közelebb ki fogják épiteni. Innen indult volna ki a fentebb emlitett kézdivásárhely—soósmezői vonal is s hogyha egy darabja meg lesz, véleményünk szerint ugy kellene azt már a kiindulásnál megépiteni Nagybaconig, illetőleg Magyarhermányig, hogy a tovább folytatásra alkalmas legyen.

A *mezőségi és nyárádvölgyi* helyi érdekü vasutak kiépitésének akadályai immár jórészben elhárittattak s azoknak kiépitése a legközelebbi jövőben várható. Ismételjük, hogy minket most sem elégit ki, hogy ezek a szárnyvonalak keskeny vágánnyal épittetnek, mert ez nem elősegiti, hanem visszaveti azt a fontos célt, hogy Kolozsvár és a székely városok Marosvásárhelyen keresztül a nemzetiségi vidékek kikerülésével valamikor közvetlen összeköttetésbe jussanak.

A *székely körvasut* egyik előállott s a forgalom fejlődése folytán mindinkább érezhető szükségének pótlására ezuttal is felhivjuk Nagyméltóságod figyelmét. *A székely-*

kocsárdi csatlakozás ugyanis nem elégíti ki sem a növekedő forgalom követelményeit, sem a székelységnek azt a méltánylásra érdemes kívánságát, hogy Kolozsvárhoz és Kolozsváron át Budapesthez közelebb jusson. Több izben kérelmeztük, hogy *Kece és Aranyosgyéres között egy rövid tiz kilóméteres ut átvágással adja meg a kormány a keleti erdélyrészi vasutaknak azt a könnyitést, hogy a fővonalból közvetlen vonatok futhassanak be a székely körvasutba.* Az ut is rövidittetnék s az utazás is kényelmesebbé tétetnék a nyugat és a kelet élénkülő forgalmában. Az elmult idők téves vasuti politikájának részbeni javitására szolgálna a nem sok áldozatot igényelő pótlás, ami a kezelést is könnyitené s mint üzleti befektetés is a forgalom kedvezőbb alakulásával kifizetné magát *Kérjük Nagyméltóságodat, hogy e kérdés gyakorlati megoldása iránt intézkedni kegyeskedjék.*

2. Közutak.

Közutaink ellen nincs semmi panasz. E tekintetben a kormány az államépitészeti hivatalok élénk müködése mellett elég bőkezüen hozza meg áldozatát s nemcsak a meglevő utakat tartja jó karban, hanem uj utak nyitásával itt is, ott is elszigetelt vidékeket és ipari anyagokat tesz hozzáférhetőbbé.

3. Posta, távirda és telefon.

Más helyen is emlitettük, de itt is szóvá tesszük a *gyergyószentmiklósi postahivatal* államkezelésbe vételének szükségét, Ez a gazdag, népességben és forgalomban fejlődő város immár nem nélkülözheti azt az intézményt, amelyet kereskedelmi és forgalmi tekintetben is kisebb városok régóta élveznek. *Javasoljuk Nagyméltóságodnak*

e helyen is, hogy a gyergyószentmiklósi postahivatal állami kezelésbe vételét elrendelni kegyeskedjék.

Távirdai intézményünk teljesen kielégitő, panasz csak a telefon szolgálat ellen van, mely mai berendezkedése mellett a forgalom óriási növekedését nem birja követni és helyenként fennakadás áll elö. Főként a távolsági forgalomban elöálló vonalak adnak panaszra okot. Nehéz összeköttetést kapni s az összeköttetést minduntalan megzavarják. Ezért *elodázhatatlan szükséggé vált, hogy a fővonalon a huzalok szaporittassanak*, hogy ezt a kényelmes közvetitő intézményt a reá utalt közönség kényelmesen is használhassa.

VI. Pénz- és hitelviszonyok.

A helyzet normális volt. Az itt-ott feléledő közgazdaság szükségei ujabb pénzintézeti alakulásokat is hoztak létre. Ezek között megemlitjük a marosvásárhelyi „Kereskedelmi Bank és Takarékpénztár részvénytársaságot, Gyergyószárhegyen és Csikszerdában létesitettek még egy-egy részvénytársasági pénzintézetet. Marosvásárhelyt a Koronás Takarékszövetkezet „Közgazdasági Bank Részvénytársaság"-gá alakult át. Ezenkivül több pénzintézet a kamarai kerületben fiókokat állitott fel.

A *szövetkezetekről* csak annyi följegyezni valónk van, hogy azok alakulásában érezhető stagnáció állott be. A A tárgyalt évben alig alakult egy pár jelentékenyebb szövetkezet.

Függelék.

A kamara ügye.

Husz éves fennállásunk müködése azonos a székely faj fentartási küzdelmével. Nagy dolgokat nem cselekedtünk, nem olyanokat, amelyek a székely bajok szanálása

tekintetében bennünket is egészben megnyugtathatnának. Akaratunk volt, de erőnk nem érte föl. A székely kérdés meg nem értése vagy félreértése alatt kellett bukdácsolnunk és szenvednünk nem egyszer a bennünket is félreértő közvélemény szeszélyeit. Segitséget és támaszt ritkán nyertünk s amit kaptunk azt sem mindig onnan, a honnan a fölemelő erő áradt volna át tartósan munkásságunkra.

Nem részletezzük, hogy milyen állapotokat talált itt alakulásakor a kamara, csak azt emlitjük meg, hogy nem mindig nagy dolgokon mult jó szándékainknak intenzivebb érvényesitése. A kerület hosszu időn át tartó elszigeteltsége és megközelithetetlensége mozdulatlanságban tartott minket is, nem juthattunk el mindenüvé és nem akkor, amikor jelenlétünkre szükség lett volna. Anyagi okok is visszatartottak ebben. Kerületünknek még mindig szegényes kereskedelme és ipara nem táplálhatta a kamarát azon mértékig, a meddig a reá tartozó feladatok nehezedtek. Ebből eredt, hogy számtalan kérdésnek megoldására nézve a kormánytól kértünk és vártunk segitséget. Kivételes segitséget abban a részben is, hogy a kamara többet mozoghasson és kiterjedtebb, teljesebb munkát végezhessen. Az egyenlő elbánás elvén alapuló álláspont azonban ebbeli kivánságainknak nem kedvezett s nekünk a nagy feladatokkal szemben aránytalan szegényes eszközökkel kellett tovább küzdenünk és viselnünk a várakozások során nem ritkán támadt igazságtalan kritikákat is.

Időszerünek tartottuk a husz éves mult után ezt a történeti igazságot följegyezni és — nem mentségünkre — fölemliteni azt is, hogy ez a székely kamarának elkeresztelt intézmény nehéz sorsában nem tévesztette el soha hivatását, a mely kivételes helyzetben, kivételes viszonyok között egy nagyra hivatott népfajnak a megsemmisülésből való kiemelését szabta neki feladatul.

Ez a feladat oly szép és olyan felemelő, hogy ezért érdemes volt és érdemes lesz küzdeni.

Müködésünk mindezek mellett sem volt meddő. A Székelyföld közgazdasági élete bontakozik s a fejlödés, habár még nem mindenben kielégitő, de egészséges alapokon megindult. Hogyha a kormány ezt egy kirendeltség szervezésével gyorsitani vállalkozik — amit e jelentés során is kértünk — akkor teljesitve lesz amit elérni akartunk: hogy tudniillik azok az apró, de összességében a székely kérdés magvát képező bajok, melyekhez a kamara nem férhet, s amelyekről a kormány tudhat ugyan, de a távoli székvárosból nem gondozhat, helyi mozgó tényezők munkálása folytán elenyésztetnek.

Belső ügyünket *képezi a kamarai székház* épitésének megkezdése. Marosvásárhely város hatalmas fejlödése kényszeritett bele, hogy a még kedvező időt felhasználjuk és központi helyen állandó otthonunkat megteremtsük. Mert ha késünk vele, kiszorultunk volna a főbb helyekről s nemcsak állandó területhez, hanem alkalmas bérházhoz sem juthattunk volna.

Hogy ez a vállalkozás megerőltetett és tulhaladja a mi anyagi tehetségünket, azt a fentebb vázolt viszonyok után mondanunk sem kell. De választanunk kellett az adott helyzetben s a jobb, a házépités halogatás nélküli elhatározása volt. A székház ebben az évben készen lesz s a kamara öszkor már belefog költözni.

Javaslatok a jelentésben.

		Oldal
1.	Székely munkás közvetitő iroda	10
2.	Fogyasztázi szövetkezetek	9 10
3.	Székely ipari kirendeltség	13 78 79
4.	Felsőkereskedelmi iskolai ösztöndijak	14
5.	Idegenforgalmi szövetség	15 81
6.	Cselédvándorlás	16 17 78
7.	Iparengedélyek kiadása körüli eljárás szigoritása	23
8.	Vasáruk késedelmes szállitása	23
9.	A tölgytalpfák kiszoritása	24
10.	Ditró község iparosainak magas pótadója	27
11.	Munkás biztositó pénztár	28 29 35 72
12.	Gyergyószentmiklósi postahivatal	32 33 86
13.	Felsőkereskedelmi iskola Kézdivásárhelyt	34
14.	Ipartörvény reviziója	34
15.	Brassó-háromszéki vasut államositása	34
16.	Ipari tanfolyamok	36
17.	Székely fiuk külföldi tanulmányuti ösztöndija	43
18.	Tiz állami kisipari mintamühely	43
19.	Állami kisipari mintamühelyek	48
20.	Tanoncotthon	44 45
21.	A vaslábi vasuti rakodó állomás	47
22.	Kőiparban munkásnevelő otthon létesitése	47
23.	A köpeczi szén felkarolása a Máv. részéről	50
24.	A drótos tótok házalási szabadságának megszüntetése	52
25.	A marosvásárhelyi világitási üzemek szénszükségletének késedelmes szállitása	52
26.	A parajdi keramiai gyár vizjog engedélyezésének késedelme	55

27. Kocsihiány a faáruk szállításánál 65
28. Az asztalos ipar anyaghiánya 65
29. Fegyházak versenyzése a lábbelikészitő iparral 69
30. A székelyföldi állattenyésztés megc-appanása . 25 71
31. Az iparfelügyelőség tulszigoru eljárása a szeszipparral szemben 74
32. A söradó tulmagassága 74
33. A szénsavgyártás adómentessége 74
34. Az épitőipar munkásnevelésének fogyatékossága 75 76
35. A nyomdaiparban az állami szükségletek decentralizálása 76
36. Könyvkereskedők által könyvkötészeti munkák vállalása 77
37. Székelyföldi idegeniorgalmi szövetség . . . 81
38. A székely körvasutból Székelyudvarhelyhez való kapcsolat létesitése 83
39. Ágostonfalva-kézdivásárhely-soósmezői vasut . 34 84
40. Mezőségi- és nyarádvölgyi vasutak 85
41. Kecze- és aranyos-gyéresi összekötő vasut . . 86
42. Telefonhuzalok szaporitása 87

TÁRGYMUTATÓ.

A.) Általános rész.

Oldal

I. Közgazdasági helyzet 7
Kivándorlás 16

B.) Kereskedelem.

1. Mezőgazdasági és kerti veteményekkel való kereskedés 18
2. Állatokkal való kereskedés 20
3. Állati termékekkel való kereskedés 20
4. Ásványvizekkel való kereskedés 21
5. Szövött árukkal, ruházati és divatcikkekkel való kereskedés 22
6. Füszer- és vegyesáru kereskedés 23
7. Vaskereskedés 23
8. Papirkereskedés 24
9. Fakereskedelem 24
10. Bőrkereskedelem 25
11. Üveg- és porcellán kereskedés 25

II. Ipar.

1. Ipartestületek 26
2. Kereskedő társulatok 30
3. Munkásbiztósió pénztárak 34
4. Ipari szakoktatás 35
5. Kereskedelmi szakoktatás 39
6. Székely inaselhelyezés 39

7. Tanoncoktatás 44
8. Bányaipar 45
9. Vas- és fémipar 51
10. Villamosüzemek, villanyvilágitás 53
11. Kő- agyag- és cement ipar 53
12. Bőripar 57
13. Faipar 64
14. Ruházati ipar 67
15. Szövő- és fonóipar 69
16. Élelmezési- és élvezeti cikkek gyártása . . . 71
17. Épitő ipar 75
18. Vegyipar 76
19. Sokszorositó ipar 76
20. Szivargyártás 77

III. Háziipar 78

IV. Fürdők. 79

V. Közlekedés.

1. Vasutak 83
2. Közutak 86
3. Posta-, távirda-, telefon 86

VI. Pénz és viszonyok.

Függelék.

A kamara ügye 87
Javaslatok a jelentésben 91